

1. ХОРАЗМДА ҲАММА НАРСА ОСОИШТАМИ?

«НАРУС»ЛАР Ичон қалъа деворларига қантарқилан, қўриқхона йўлакларига сайёҳлар оқимин қайнайти, болалар ясанган, растагарлар ҳар хил совғалар тўлиб-тошган, рестороилар, ошхона ва чойхоналар, Советлар уйи, маданият даргоҳлари, намойишлар майдони, меҳмондўстлик хиббони безатилган. Улар қўйишнинг саховатли нурлари остида ва феруза миноралар фониди ярақлаб кўзга ташланади. Бу ерда гўё ҳаёт гўзал, ҳар кунни байрамдек таассурот қолади. Тўғрида, агар атиргуллар барқ уриб гуллаб ётган, фавворалар отилиб турган, бозор мева-чевааларга ва поллиз маҳсулотларига ғарқ тўлган бўлса, ҳўш, бу аҳволда яна қандай офат ҳақида гап бўлиши мумкин? Лекин офат бу ерда ўша кўчалар ва боғлар, фавворалар ва ариқлар билан ёнма-ён яшайди, чет эллик сайёҳлар меҳмонхонаси деворлари билан туташиб кетган пахса уйлар ичига яшириниб олган.

Сув Хоразм вилоти бўйича Хевода энг ифлосланган. Кейинги пайтларда унинг стандарт нормадан ошдики даражаси мисли қўрилмаган миқёсда ошди — бактериялогик кўрсаткич бўйича 49,9 киёмий қўрсаткич бўйича 71,6 фозини ташкил этди. Сув ниҳоятда қаттиқ, ҳаддан ташқари шўр. Белгиланган нормалардан келиб чиқилса, уни ичиш мумкин эмас. Лекин ичингилар, бошқа сув бўлмагач нима ҳам қилиш мумкин. Чет эллик сайёҳлар-чи? Ё улар учун қандайдир алоҳида сув манбаи борми, ё бадавлат меҳмонлар ўзлари билан сув олиб келишадими, ҳар қалай, бу саволга аниқ жавоб топиб бўлмайди.

Вилотда сув ҳаммиса муаммо бўлиб келган, бироқ ҳозир бу масала топиб кескин даражага етган, сув ҳавфли, у атрофдаги оқим нарсани заҳарлапти. Унинг таркибиди оқим келатишга лестишлар, нитратлар бу ерда еттиштирилган мевалар ва поллиз маҳсулотлариди, молларнинг ем-хашағиди, маҳаллий заводлар ишлаб чиқараётган гўшт, сут, озиқ-овқат маҳсулотларида ҳам намойи бўлмоқда. Бу ҳавфни шу ерда яшаётган одамлар тушунайлтиларми, англаб еттайтиларми? Назаримизда, йўқ. Албатта, ҳамма бир овоздан «сув ёмон бўлиб қолди», деб шикоят қилишадими.

Ҳа, Амударё суви Хоразмга ичига яроқсиз ҳолда етиб келади ва бу еринг ўзиди у янада ифлосланади. Вилотдаги товуқчилик фабрикаси, чўчқачилик фермаси, гўшт комбинати, агрегат заводи каби 32 корхона ўзи чиқиндилари билан суви заҳарлайди. Ҳатто вилот маркази Урганчдаги ифлос сувларни оқизиш юборадиган ер ости қувурлари ва тозалаш ускуналари ҳам санитария талабларига жавоб бермайди. Районларда эса шу ҳам йўқ. Ерости қувурлари ўрнига ифлос сувлар йиғиладиган хандаклар қазилган.

Кўҳна Хоразм заминиди бугун сариқ, ич оғриқ, паратиф, салмонеллез каби юқумли касалликлар бемалол изғиб юрибди. Бу ерда ўткир юқумли ичак касалликлари билан оғир шикоятли миқёсига қараганда икки баравар оғриқ ва тобора кўпайиб бормоқда.

Булар ҳақида докторлардан бошқа ким ўйлайди? Партия ва давлат ҳодимларими? Уларнинг дурди нечоғли. Масалан, Хевода оқ мармар билан безатилган район партия комитети биносиди секретарлардан бири — ақиндагина шу масъул лавозимини эгаллаган ёш йигит билан учрашди. Шаҳарнинг экологик аҳоли тўғрисидаги саволларимиздан у ҳайрон бўлди: «Билмадим, бу менинг иш доирамга кирмайди. Биз партия аъёлкалари билан шугулланамиз, бизда ҳамма жой осонийшга».

Ҳа, ҳақиқатан, Хоразмда осонийшалик. Аҳоли сабр-тоқатли ва талабчан эмас: бу ерда на мингилар, на намоишлар, на шпорлар кўтарган ёшлар йўқ.

Хизмат сафарига тайёргарлик пайтида маҳаллий раҳбарлар бизни олдатида гўзал сайёҳлик йўллари бўйлаб олиб ўтса керак, бироқ нуқсонларни яширсалар керак деб ўйлаганлик. Янглишган эканмиз, улар бизга энг хабар аҳволдаги нуқталарини кўрсатишга тайёр эканлар.

Ўзбекистон Компартияси Хоразм вилот комитетининг биринчи котиби, СССР ҳалқ депутати Р. Худойберганава билан ҳам осонгина учрашдик.

Биласизми, Хоразм вилотини экологик офат зонасига киритишимиз учун СССР Нозирлар Кенгашигача мурожаат қилишимизга тўғри келди. Ваҳоланки, КПСС Марказий Комитети ва СССР Нозирлар Кенгашининг ҳамма маълум Орол ҳақидаги қарори тайёрланаётган пайтда унинг бир қисминга бизга тегишли эди, ҳолос... — деди биринчи котиб. — Бизнинг қил даражада ҳақчилигимизни ўтган йилги тиббий текширув ҳам кўрсатди. Аҳвол ниҳоятда даҳшатли: вилот аҳолисининг 72,6 фозини — миллион одамдан 700 минг киши касал, Хазорасп райониди эса аҳолининг 87 фозини соғлигини йўқотган. Бизда соғлиқни сақлаш ниҳоятда ҳароб аҳволда, касалхоналар сувсиз, ерости қувурларисиз, ЭЭИ аппарати бутун вилот бўйича бор-йўғи 2 та, шприцлар, дорилар, қон қуйиш системалари етишмайди. Силга қарши шифохона, болалар юқумли касалликларни касалхонаси... ниҳоятда ёмон аҳволда. Боринглар, кўринглар, ёзинглар... Қандай ишбатганимизни одамлар билсин.

Районлараро силга қарши шифохона Хева-

Мақола «Медицинская газета»нинг шу йил 61, 62, 63-сонларидан олинди, қисқартриб эълон қилинмоқда.

нинг қоқ марказиди асримиз бошлариди қўрилган пахса деворли уйда жойлашган. Сайёҳлар қадами тегмайдиған бу ерда ҳар бир хонага ўн беш, ўн саккиз одам, жойлашган, йўлаклар ҳам касаллар билан тўла. Деворлар эса қулай-қулай деб турган бўлишига қарамай Сийсий бюро аъёлларининг портретлари билан безатилган. Ёзда касаллар вақтини ҳовлида, кўчада ўтказишар экан, қишда эса чўян печкалар билан иштиладиган хоналарда аҳоли қандай кечаркан, билмадик. Бунинг устига шифохонада на водопровод тармоғи, на ифлос сувларни олиб кетадиган ерости қувурлари бор.

Сил бу регионда даҳшатли даражада кўпайиб бормоқда. Фақат Хеванинг ўзиди кейинги бир йилда бу касал қарийб икки бараварга — 36 кишидан 60 одамга ошди. Сабаби аён: халқ қашшоқ яшайди. Шароит йилдан-йилга ёмонлашмоқда, ҳава Орол тўбидан кўтарилаётган шўр ва чанг-тўзон билан булганмоқда.

...Хевадан чиқиб Хазорасп районига йўл олдик. Вилот партия комитети биринчи котибининг сўзига қараганда бу ерда касаллар ниҳоятда кўп экан. Районга яқин жойда кераксиз булган заҳарли кимёвий дориларни сақлайдиган қабристон ҳам бор экан. Дорилар бу ерда атрофини заҳарлаб тоғдек уюлиб

етибди. Уларни нима қилишни ҳеч ким билмайдими. Маҳаллий раҳбарлар ундан қўтулиш йўллари излаб Тошкентга ҳам, Москвага ҳам ёзишди. Лекин наchorа! Ҳамма ердан бир хил жавоб беришди: — жуда катта миқдорда тўпланган заҳарли йўқ қилиш ёки хавфсиз қилиб қўйиш тажрибаси дунёнинг ҳеч бир жойида йўқ ёмиш.

Заҳарли дорилар қабристонини қўйиш ниҳоятда даҳшатли. Заҳарнинг ақчиқ, барбўй, одамни бўғувчи хиди йиртиқ қоплар, оғзи очик темир бочкалар, ҳар хил эскирган мосламалардан чиқиб, шамол билан ҳавога тарқалади. Бир неча километр наридан эса қишлоқ бошланади...

Биз Хазораспдан оғир ўйлар гирдобиди жунаб кетдик. Одамлар яшапдилар, ўйлар қўрапдилар, келажак насллари тарбиялар моқдалар, лекин ўзалари ҳақида, муаммолари тўғрисида гапиришни истамайдилар. Ҳар бир сўзини мажбурият, оғиздан қилиб олсан. Албатта, улар ёрдам қўмоқдалар, яхши кўнлар келишига умид қилмоқдалар.

Шу ўринда ҳаёлимизга яна Хева, унинг осмонли миноралари келди. «Хўш, ҳар йил бу ердан Москвага, Интуристнинг ҳаммага қанча сўмлар, долларлар, фунтлар, маркалар кетади?» Бунинг миқдорини маҳаллий партия ва совет раҳбарлари, бордингчи, СССР ҳалқ депутатлари билишадими? Афсуски, йўқ. Шуниси маълумки, Хоразм ундан бир тўғри, бир цент ҳам ололмайди...

2. «БИЗ БОЛАЛАРНИ СЕВАМИЗ»

МАЙНИНГ ўрталарида пахта далалари яланғочлаиб кўзга ташланади. Бу пайтда қузда «оқ олтин» деб аталадиган ўсимлик энди иш ура бошлайди. Далалар эса деҳқонлар уйлари деворларига, йўлларга қадар бориб қадалган. Уларда бирорта машина ёки техника воситаси — механизация кўринмайди, фақат узоқдан гуруҳ-гуруҳ одамлар гоҳ ўтиргандай, гоҳ ерда судралаётгандай кўзга ташланади.

Сафарга отланар эканмиз, биз яқингача пахтачиликда болалар меҳнатидан шафқатсизларча фойдаланилганлигини эсладик ва эндиликда далада бирорта ҳам болани кўрмасак керак, деб ўйлагандик. Тўғри, далаларда ўқувчилардан уюшган отрядлар йўқ экан. Лекин бу ерда ота-оналари томонидан олиб келинган болалар кўп эди. Биз уларни ҳисобламадик, бироқ жумҳуриятдагилар бу ерда оила пудрати таъинли қилинганда кейин пахтакўл болалар янада кўпайганлигини яхши билишадими. Кичиктоилар даланнинг ўзиди беланчаларда ётади, қора оладиганлари эса ишлашадими.

Шундай оилалардан бири — она ва тўрт боласи билан танидик. Диққатимизни тез-тез қиллаётган уч яшар чаққон қиз жалб қилди. Каттароқ болалар эса бу ерда эртадан кечгача ишлаётганини айтишди. Уйлари ярим соатлик йўл бўлса ҳам кун бўйи далада бўлишаркан. Овқатлари қотган нон ва ариқдаги сув. Аёл эса бизга гапиришни истамади...

«Биз болаларни севадим», — деди район раҳбарларидан бири. Бу гапни биз кейинчалик кўп одамлардан эшитдик. Ҳа, Ўзбекистонда ва умуман, Ўрта Осиёда болаларни севишимизни биламиз ҳамда бундан дилдан қувонамиз, Қаерга бормайлик, кўча тўла болаларни кўрдик, туғуруқхоналар ҳам қақалоқлар

«инга»сига кўмилган — демак, ҳаёт давом этмоқда, одамлар яхши кўнлар келишига ишонади.

Биз ҳам шундай бўлишни жуда-жуда истардик. Лекин ўтган йилги текширув натижаларига эътибор беринг: Хоразм вилотиди тургандан ҳар мингта боладан 50 таси, Қорақалпоғистоннинг айрим районлариди эса 100 таси нобуд бўлмоқда. Касаллик ҳам бу ерда Иттифоқ миқёсидан бир неча баравар юқори. Ёзда болалар юқумли ичак касалликлари, қишда эса ўпка касалликлари билан оғрийдилар. Бу ерда турганларни билан оғирликлари касалликларга чидамсиз бўладилар. Шунингдек, бу ерда бошқа касалликлар ҳам кўп-кўп учрайди. Масалан, вилотда турган болалардан ҳар иккинчисиди камқонлик ёки гипотрофия касаллиқи борлиғи аниқланмоқда. Кичкина, ҳаддан ташқари оғир, лаблари кўкариб кетган болаларни туғуруқхоналарда ҳам, касалхоналарда ҳам удратиш мумкин. Улар туғилар-туғилмасдан касаллар сафини тўлдириб, шифохоналардан ўрин олишди. Урганчдаги болалар юқумли касалликлари шифохонасиди кўрганларимиз юрагимизни эзиб юборди. Оғир хасталиклар бўлимида иккита бола оғир дард билан ётарди. Анхон — уч ойлик, оғирлиғи 3 200 грамм. Алёша

— саккиз ойлик, оғирлиғи 4 килограмм. Иккаласи ҳам ўткир юқумли касаллик билан оғирган. I ва II даражаги гипотрофия. Энди дунёга келган болаларнинг касаллигини аниқлаш, соғайтириш ниҳоятда қийин, — дейди вилот болалар касалхонаси оғир хасталиклар бўлими бошлиғи Н.Жуманиёзов. — Бунинг устига дори-дармонлар, медицина ускуналари етишмайди. Бизга кўп-кўп тез ёрдам кўрсатиш лабораториялари керак.

Хоразмда ҳам, Қорақалпоғистонда ҳам аёллар рамажикон бўлиб қолишмоқда: уларнинг доимий овқати нон ва кўк чойдан иборат. Магазинлардан ҳеч нарсани сотиб олиб бўлмайди, бозорларда эса қиммат. Бунинг устига бу ерларда ойлик ҳар одам бошига 20 ва ундан ҳам кам сўмини ташкил этади. Бундай шароитда ҳар қандай аёл аввал эрини ва болаларини едирди, улардан қолгач эса ўзи ейди.

Булар-ку тушунарди. Лекин бошқа нарсани тушунмадик. Нега экологик офат регионда болалар учун сут тайёрловчи ошоналар кам — ахтирнинг 12—17 фозини даражасида. Борлари ҳам ёмон аҳволда. Болалар қаймоқ, қатик, пишлоқнинг таъминини ҳам билишмайди. Ферма ва заводлардан сут тайёрловчи ошоналарга янги сутлар узилтилар билан келтирилмоқда, улар ҳам ириб қолиб, талабга жавоб бермаётди. СССР Тиббий Фанлар академияси Озиқ-овқат институти ҳодимлари имзо чеккан ҳужжатда қуйидагиларни ўқиймиз: «Даволаш-профилактика таъминотлари ва мактабдаги ёшдан муассасаларнинг сутга бўлган талаби 15 фозига қолдирилмоқда, сут билан ошоналар, совутилмаган ҳолда келтирилади, махсус сут таъминоти транспорт восталари йўқ. Қорақалпоғистоннинг Тўртқўл райониди соғини ситирларнинг 85 фозиди сил касаллиғи белгилари мавжуд. Хусусий сектордан олиннадиган сут талабга жавоб

бермайди, уларни жамоа ҳўжаликларида олиннадиган сут билан алалаштириш мумкин эмас».

Ҳозир бу заминда маъмурий-бўйруқбозлик системасиди ва «мўъжизакор кимё»нинг совғалари бўлиш ўнгилар, лланил тарзда ишлатилган заҳарли дефолантлар таъсириди ўсган иккинчи авлод яшамоқда. Демак, ҳозир чўқур тиббий ва социологик илмий тадиқотлар керак. Булар орқали нима учун болалар касал бўлмоқда ва ўлмоқда, бу борада экологик таъсир қандай бўлмоқда деган саволларга жавоб топиш зарур. Тиббий генетика нима учун бу муаммоларни ўрганишга киришмаётибди. Буларни ҳал қилиш ишга амалий ёрдам берган бўларди.

3. ДУНЕНИНГ ЧЕККАСИГАЧА

УЗОҚМИ?

ЯҚИНГАЧА денгиз Мўйноқдан бошланарди. Денгизда довул турганда сув йўллари кўчаларни ювиб кетарди, шаҳаргача кириб келарди. Шу сабабли ҳар бир оиланинг ўз кемаси бўларди. Касалхона ҳам ўз «флотига» эга эди.

Хўш, ҳозир Мўйноқда аҳвол қандай? Аэропортда ҳамон «Балиқчилар шаҳри» деган шпор осилиб турибди. Шаҳарда «Денгиз соҳили», «Қирғоқ» номли ошхона ва қаҳвахоналар ҳали ҳам бор. Лекин шаҳар кўчаларида ёқимли денгиз шамолли ўрнига заҳарли чанг-тўзон кезиб юрибди. Бу ерда бирор гул, бирор яшиллик кўрмайсиз. Мўйноқликлар эса, гарчи шаҳар аҳолиси икки баравар қисқарганига қарамай, денгизнинг ўз ўрнига қайтишга ишонадилар.

Мақтаб. Танаффус пайтида йўлакка бир бах сув келтириб қўйишди. Болалар наваб билан тизилди. Бизлар ҳам тоғиб кўрдик. Ниҳоятда шўр, бундай сувни ичиш мумкин эмас.

Дорихона. Дори-дармонларга ниҳоятда бой, хоҳлаган москвалик ҳавас қилиши мумкин. Бироқ бошқа бир даҳшат олдиди қувончимиз сўйди: «Дори-дармон бор, егулик ҳеч нарсаси йўқ».

Дўкон. Ҳаёлимизда беихтиёр аҳоли ғамлаб қўйилган сўнгги озиқ-овқатларни — нўхат, угра, сўк, лавр япроғини еятгандек таассурот туғилди.

Бозорда эса бор-йўғи бир неча супурғи ва қовурилган истадан бўлак ҳеч нарсаси йўқ.

Мўйноқда бешта болалар боғчаси бўлиб, уларнинг ҳаммаси кичиктоилар билан тўлиб тошган. Бу Ўрта Осиё шароити учун қўтилмаган ҳол эди. Оналари ишлайдигани ҳам, ишламайдигани ҳам болаларини боғчаларда топиравераркан. Нима учун? Жаовоби оддий: бу ерда олда-сонда бўлса ҳам гўшт еб туришадди. Аслида гўшт масаласиди боғчада ҳам аҳвол яхши эмас. Қорақалпоғистонда аксарият касалхоналар, мактаблар, болалар боғчалари озиқ-овқатлар билан етарлича таъминланмайдими. Фактлар ҳам бунга яққол исботлайди. Қорақалпоғистон АССРда Иттифоқ миқёсига солиштирганда, гўшт истеъмол қилиш 75 фоз кам, туҳум, картошка, сут истеъмол эса 70 фоз паст. Ҳатто бу ердагилар ёзда ҳам ҳар хил мевалардан ейишга оломас экан.

Мўйноқда кўпчилик ишсиз. Бу ҳақда бизда аниқ маълумотлар йўқ, лекин аниқ маълумот бўлганда ҳам бу собиқ балиқчилар, овчилар, порт ишчилари, боғбонларнинг эндиликда қанчаси ишсиз эканлигини тўла кўрсати бера олмаган бўлардик...

Денгиз чеккини билан фақат докторларнинг иши қўлайди, ҳолос. Бу ерда ҳозир докторлар ниҳоятда кам. Мўйноқ райониди 11 минг болага 8 болалар доктори тўғри келмади. 60 ўринга мўълавланган район марказий касалхонасиди бор-йўғи иккита доктор ишлайди. Бўзоров райониди эса 8 минг болага икки болалар доктори бор, ҳолос. Бу икки районнинг барча касалхоналари, қишлоқ тиббий амбулаториялари, фельдшерлик-акusherлик пунктларидаги аҳолини бир оғиз сўз билан шундай деб айтиш мумкин: улар ниҳоятда тоза ва ҳеч ким йўқ. Чунки бу ерда ҳеч нима йўқ. Одамлар шу сабабли уларга кам келишадими.

Умуман, Қорақалпоғистонда ўн тўртта рай-

он марказий касалхонасидан ўн биттаси мослаштирилган биноларга жойлашган, бештасиди марказий сув етказиб бериш тармоғи йўқ. Учаскта касалхоналари ва амбулаторияларнинг деярли барчаси мослаштирилган бинолардан ўрин олган.

Бўзатов райониди — жумҳуриятда болалар ўқими юқори бўлган жойдаги (бу ерда ҳар минг боладан юзтаси нобуд бўлади) фельдшерлик-акusherлик пунктларида ҳам, қишлоқ тиббий амбулаторияларида ҳам, ташқи дунё билан, марказ билан боғланадиган на телефон, на раций бор.

Маҳаллий докторларни хатолари, йўл қўйган камчиликлари, профессионал савияси пастлиғи борасиди аймай таъкид қилиш мумкин. Бироқ булар ҳақида ёзишга қўл бормайди. Аслида буларни таъкид қилиш эмас, шу ердан кетмаганлиғи (кўпчилик алаҳчагон бу ерлардан жунаб кетишган), шу жойнинг шўр сувидан ичаётганлиғи, шу заминнинг чанг-тўзонларига чидаб юрганилиғи учун ҳам уларга ҳайкал қўйиш керак. Улар шундай шароитда нафақат яшамоқдалар, балки бошқалар соғлиғи учун ҳам интилоқдалар. Энг муҳими, улар ўзларининг табиий офат олдиди оқиз эканликларини англаганлари ҳолда «дунёга келган ҳар мингта орасидан» ҳаёт билан ишдолашган бахтсиз болалар кўзларини ёпиш учун қалблариди сабр-тоқат топишмоқдалар...

Мана, биз ҳам ниҳоят оламнинг сўнгги нуқтасигага етиб келдик. Бу ерда собиқ порт — Усчой посёлкасини ана шундай деб аташди. Бу порт бир пайтлари Усчойни сув йўли орқали Қозғоғистон билан туташтириб турган. Эндиликда унинг бир томониди Усчой платоси, бошқа томониди эса Оролнинг ўлиққа айлانган тўби ястайиб ётибди.

Усчой — собиқ балиқчилар посёлкаси... Йўқ, у собиқ эмас экан: бу ерда ҳозир ҳам Оролдан «хотира» сифатиди қолган кўлларда ўн кишидан иборат артель аъзолари балиқ тутишаркан. Яна 50 одам уларни шу ердаги кичкина заводда қайта ишлашар экан. Бундан ташқари, посёлка аҳолиси ҳам кўллардан балиқ тутишадими ва давлатга йилгига 500 центнердан балиқ топширишадими. Лекин бу балиқларни ёб бўлармикан? Бу саволга балиқчилар бошлиғи ҳозиржаоволик билан йўқ деб бош чайқайди.

«Артель ишчилари бир-бири билан аҳил, қувонқ ийгилар экан. Улар ҳар қил қўллардан тутилган ниҳоятда шўр балиқларни ишчиларга солишар экан, ҳазиллашарди: «Кремладайлар учун махсус буюртмани бажараямиз», дейди.

Ахир посёлкада 4 минг одамдан бугунги кунда бор-йўғи 800 киши қолган бўлса (албатта, уларнинг ҳаммаси кетгани йўқ, кетишга улгурмаганларнинг қўпчилиғи эса вафот этти), «ҳазиллашмай» нима ҳам қилишсин. Посёлкада болалар ўлими ниҳоятда юқори даражада дунёга келётган ҳар минг боладан 187 таси ҳаётдан кўз юммоқда. Бу ерда одамларнинг ўртача умри 42 ёшни ташкил қилади. Ҳа, олам кезиб, айланиб дунёнинг бундан даҳшатли чекка нуқтасини топиб бўлмас керак...

Мана, БИЗ қўрган нарсаларнинг бир қисми шу. Бу ерда ҳали кўп муаммолар ҳақида тўхталтиш мумкин эди. Масалан, Орол фожияси ҳақида кўп-кўп ёзишди. Лекин бизнинг мақсадимиз фақат ёзиш, одамларни оғохлантириш эмас, бу ерда яшаётганларга амалий ёрдам беришдир.

«Оролдан пахта қўригиди», дейишди. Эҳтимол, тўғридир, лекин биздан кўра иқтисодчилар денгиз ва пахта тадиқларларининг бир-бирига боғлиқлиғи хусусиди яхши билишадими, вақти келиб у ҳақда ўз фикрларини яна айтишар. Хўш, унда Орол тадиқрида ким айбдор — Қорақалпоғистоннинг, Ўзбекистон, Қозғоғистон, Туркменистон, Москвами, раҳбарликдаги маъмурий-бўйруқбозлик усулими? Булар ҳақда ҳам ёзилиди.

Биз уч йилдан бери кўп-кўп қорозлар қоралаб, қарорлар қабул қилиб, регионни «экологик офат зонаси» деб эълон қилаймизу қораллоқ халқи эса ҳамон оқ қолмоқда. Агар уларнинг денгизини «ичиб» бўлган бўлсак, келинлар, Оролнинг регионига апелсинлар, бананлар, лимонлар, тоза сут маҳсулотлари, гўшт, икра каби тансиқ нарсаларни тезлик билан етказиб берайлик. Тоза ичимлик суви ишлаб чиқарадиган заводлар барпо этайлик. Ахир жуда бўлмаси халқ бошқа муаммолар ҳал этилгунча одамдай яшаб, одамдай еб-ичсин! Бунинг учун ҳарча резервларни ишга солиш керак, зеро, инсон ҳаёти ҳар қандай бойликдан юқоридир.

Регондаги фожияли аҳвол бу ердаги аҳолини қатъий ҳаракатга келтирмоқда. Яқинда Қозғоғистон Президенти Н. Назарбаев бу фожияли аҳвол ҳақида БМТ ва ЮНЕСКОга мурожаат қилиш тўғрисидаги фикрини айтди. Хоразм вилот партия комитетининг биринчи котиби Р. Худойберганава эса биз билан суҳбатда «Биз ўзимиз халқро ёрдам сўраймиз», деди. Улар ҳақ!

Орол фожияси — ҳаммамиз фожияси. Шунинг учун ҳам шу ойда АҚШда «Ўрта Осиёда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш муаммолари» деган мавзуда конгресс бўлиб ўтди. Назаримизда, гарбдагилар бугунги кунда Бозоровиядан топишган Оролнинг заҳарли чангларини ўзларига ҳам тез етиб боришини биздан олдин англашганга ўхшайди. Ҳа, Орол фожияси чегара билмайди!

Галина ДЕНИСОВА, Елена КОКУРИНА, Владимир ЖУРАВЛЕВ, «Медицинская газета»нинг махсус мухбирлари. Камол МАТЕҚУБОВ таржимаси

Ражаббой Ота ТУРК

ЎЛИМДАН СЎНГГИ ЎЙЛАР

дин ким эшитгиди? Районда ошна-оғайни-гарчилар авж олиб фожиялар кўпаймоқда. Буларнинг олдиди на район раҳбарлари, на бош врач Абдурахмон Носиров олади...

«Мен, Урокова Шарифа, Қизилтепа районида яшайман. Онам Шабон Обидова яқинда район шифохонасиди 52 ёшда вафот этдилар. Ўт пүфаклари касал экан, жарроҳлар операция йўли билан олиб ташлашди. Бошда ҳаммаси яхши кечди. 3 кун ўтиб юрадиган бўлдилар. Сўнг иситмалари чикди, врачлар «Гемодез» сувоқлиғи қўйишга тавсия этишди. Онам кўнмадилар... Барбир, улар айтганини қилишди. Ҳамшира М. Раҳимова османи улаб, ўзи чиқиб кетди. Мен эса онамнинг юзларига термўлиб турдим... бирдан фожия юз берди, дод солдим. Навбатчи Кенжаев ва Сафаровни топиладим. Онамнинг ўша дамдаги тортган аъёлларини сўз билан айтломайман. Менга оғир, жуда-жуда оғир... Фақат онам эмас, бошқалар ҳам уларнинг айби билан бевақт вафот этипти. Арзиямизга ким қўлоқ солиди?»

Иккала бемор ҳам бир кунда, бир шифохонада, бир хонада жон берди! Қўлимга мухбирлик гувоҳномасини олганимдан бўён шу тахлит воқеалар ҳақида ёзаман, шу тахлит хатларни ўқийман, шу тахлит фожияларни эшитаман. Санасам... ўлим — фожия — адолатсизликларнинг рўйхати узуи...

Ушбу мақолада мен қаҳрдан кечдим ва беэдим. Мухбир ҳеч қачон бировни жазолаш учун қўлга қалам олмайди. Ушбу фожиялар сабабчилари бўлиш шифокорлар — масъул кишилар эвжондига, бошига ўлим тушмаган (ҳеч қачон тушмасин) биродарларини, жигарларимга яна

бир бор юрагимдагини тўкиб солмоқчимман, ҳолос.

Азага борган ўз дардини айтиб йиғлайди, дейишди. Тўғри. Лекин наҳотки ўлим шахсий ёки бир кишига тааллуқли бўлса? Агар, эътибор берган бўлсангиз, иккала набрийдийа ҳам «Арзимизга ким қўлоқ солиди?» ёки «Дардимни ким эшитгиди?» деб қўнган. Нега шундай? Ўлим-йўқотиш, ангрлиш олдидиға оғизли

Тошўлат АХМАД

ЖАЛОЛИДДИН
МАНГУБЕРДИ

Мен тушимда кўрдим Жалолиддинни,
Етармиш гўё бир бенажот банди.
Ютармиш кўз ёшдай дардини, аламини.
Нотавон, кишанбанд ўзбек фарзанди.

У томон... овлоқдан писиб келармиш,
Қилични сермаб ёвуз бир тўда.
— Ота, ҳушёр бўлинг, қочинг, дер эмиш,
Юраги юлинган ўғлон — шаҳзода.

Кейин пайдо бўлмиш сингил — Хонсултон,
Чингизхонга асир — чорасиз келин.
— Акажон, — дер эмиш, — ётма гофил сан,
Ташрифингга зордир Туркистон — элинг!

Сўнгра овоз бермиш ерданим, кўкдан
Қайсар Туркон хотин: — Тура қол, ҳайқир!
Неварам, андоза олма отангдан,
Қочоққа ёт улус очмайди бағир!

Тагин хитоб янгар: Ирғит кишани,
Мен Темур Маликман, келдим кўмакка.
Юртни ёғий босган, бошла қўшанини,
Жўнайлик жон элни халос этмакка.

Боз тоғлар гўмбурлаб таратмиш садо:
— Нечун қинга солдинг ярогингни сан?!
Мутеликни ҳатто кечирмас худо,
Ахир Жалолиддин Мангубердидан!..

Уфқдай қонталаш кўзларин очиб,
Маънос боқар эмиш шоҳи саргардон.
— Жигарларим, — дермиш, — юрмасдим
қочиб,

Аҳил бўлса эди аҳли Туркистон.

Бировинг мулк дединг, бировинг мансаб,
Биринг у ён тортидиг, бировинг бу ён.
Қолмади на инсоф, на шаън, на мазҳаб,
Ғолиб чингизхонлар суришар даврон.

Қўйинг, чорламангиз мени курашга,
Бироз ором олай, йиғай кучимни.
То аҳил эмассиз, суғура олмам,
Кўксимга санчилган ёв қиличини...

ОДИЙ ҲАҚИҚАТ

Бировлар пеш қилиб юрса мансабин,
Бировларга қалқон унинг «таянчи».
Агар қўйиб берсанг, бундайлар тайин,
Тириклай терисин шилар қувончини.

Уларга дуч келсан, оғрийди кўнглим,
Хаёлим хазонрез баргдай эзилар.
Шуларнинг дастидан қаждир ҳақ йўли,
Шуларнинг дастидан дунё бўзилар.

Еронлар, бир гапни сўраманг такрор,
Измадан Фитратнинг қотили ким деб?
Бул зот ҳам таянчли, мансабдор пастлар —
Дастидан жон узган кўксидан уқ еб...

ҲОЖИК ДУСТИМГА

Мен «Ҳақраҳ» бор қадим шаҳарнинг,
«Халқим!» деб юргувчи дардмандидурман.
Икки лисони юрт — улуг наҳрининг,
Бир инжу тергувчи фарзандидурман.

Тўяр ошни кўз танийди,
деганларидек,
ҳам битта-иккита шетдан
ва ҳаттоки мисралардан
маълум, десак лоф бўлмас.

1988 йил жумҳурият ёш
ижодкорларининг V семина-
р-контингентига Фарғонадан
Мавлуда Авазова ҳам қат-

нашди. Унинг шоирлиги
ўша кездаёқ илк шеърла-
ридан аён бўлган эди.
Шундоқ бўлса-да, Мавлу-
да икки йил давомида та-
гин ўз ижоди устида жу-
да қаттиқ ишлади, улар-
дан намуналарни Ўзбекис-
тон Езувчилар уюшмаси
ёш ижодкорлар билан иш-

лаш кенгашига юбориб
турди. Ниҳоят, ҳурматли
шеър мухлислари, улар
сизнинг қўлигизда. Ўй-
лаймани, бу куюнча қал-
бонинг дардчил, ўйчан,
сироҳанг туйғуларни сизни
ҳам ўзинга ошно қилади.
Азим СҮЮН

АФАДИ

Оёғига сув етмаган чол
Бир оёқлаб номоз ўқибди.
Ноилжондан тушган аҳволга
Бир тўп улус матал тўқибди.
Афандига айланган шўрлик
Беркинбди кулгу қатига.
Учраб қолса камчилик, зўрлик,
Тарсакилаб урар афтига.
Мен ҳам бугун битта оёқлаб
Саждагоҳга бош қўйдим, найлай.
Гуноҳ қилмай, гуноҳим оқлаб
Мозорларга шам қўйдим атай
Ва сатрлар бағрига қочдим,
Охиракка бўлганди ўт очди.
Ноҳақликка шундай ўт очди,
Аёллардан чиққан Афанди.

Етти неъмат етакларини
Тутиб етти сўқмоқни кездим.
Тинглаб ширин эртақларини
Парварига айландим, сездим.
Кафтга тушган ризқу рўзимни
Шайтон — ҳаёт сочибди мўл-кўл.
Давраларда кўрдим ўзимни,
Қўлларимни қисди қайноқ кўл.
Лабларимдан учди байт — гул;
«Мен яшанган ғам уйи ғариб...»
Аммо бағрим — ўт кўрмаган тул
Саккизинчи неъмат ахтариб.

Мавлуда, худого минг бор шукур қил,
Ингласанг, йиғлашга қўрбинг етади.
Дардларинг шунчаки дард эмас,
сархил,
Жаранги нечта бурж, кентга кетади.
Кулсанг-чи, ювилар қалхлардаги доғ,
Улик юракларга жон бахш этасан.
Яшнаверар сен барпо қилган боғ,
Келажак авлодга мерос этасан.
Мавлуда! Худого минг бор шукур қил...

«Ҳақраҳ» — кутлуг кема, кўп лангар ташлаб.
Ўзингни, бизни ҳам этма жонхалак.
Замин талашганлар юргай лаб тишлаб,
Йўлини йўқотганини кечирмас фалак.

«Қадим сўғдийлармиз, адашманг» дея,
Турипти бир ёнда Ғафур ал Ғулом.
«Биз — Турон дарахти, уни авайланг,
Йўқса қургайсиз...» дер Мирзо бобом.**

*Қадим Бухорода «Ҳақраҳ» — ҳақиқат йўли деган гузэр бўлган.
**Мирзо Турсунзода кўзда тутилмоқда.

БОБУРНИНГ ЎҒЛИ
ҲУМОЮНГА
СЎНГГИ ВАСИЯТИ

Қисмат деганлари фалокат эмас,
Ўзга юртда ўлмоқ ҳалокат эмас...
Гарчи тақдиримдан қонлар йиғладим,
Ватандан айрилиб кўксим тигладим.
Аммо яшамадим бемаслак, бениқ,
Дардимни аритди она — куй, қўшиқ,
Қиличим бемаврид чиқмади қиндан,
Дўст бўлса чорладим, узоқ-яқиндан.
Миллат айирмоқни кулфат деб билдим,
Виждон покларни улфат деб билдим.
Қаламим — сирдошим, ҳамдашим бўлди,
Шеър битдим, жонимнинг малҳами бўлди.

Болам, Ҳинд мулкига энди сен бошсан,
Бемаслак яшасанг, сўник қўёшсан.
Бу элни авайла, асра ғанимдан,
Ғамини устун қўй кулфат, ғамингдан.
Даврани кенг олсанг — давронинг яшар,
Барчани тенг билсанг — карвонинг яшар.
Шуларни унутсанг — фалокат эрур,
Ўзга юртда ўлмоқ — ҳалокат эрур...

Ўзоқдан қарасанг Чашмаи Айюб,
Кулоҳ кийиб олган дарвишга ўхшар.
Яқиндан қарасанг, Чашмаи Айюб,
Қабрин излаб юрган Донишга ўхшар...
Юксакдан қарасанг, Чорминор гўё
Заминга санчилган тўрт тилла қозик.
Яқиндан қарасанг, у фалак ғамин —
Чекиб ўтирган тўрт табиби ҳозик...

ЎТЛИҒ НИДО

Назир Ражабовга бағишлайман

— Эрк дегани не бобо? — Бу энди... болам,
— Эркми? Бу — ўтлиғ нидо! — туғён!
— Унинг манзили қайда? — Унинг манзили қайда?
— Юрагининг қайда? — Ўзлигингда,
— Юрагининг қайда? — кўзингда!
— Ундан ажралсанг, қайда? — Уни йўқотсанг,
— Ундан ажралсанг, қайда? — нетар?
— Сени сарсонлик қутар! — Умринг қулиқда
— Ҳақиқат нима, бобо? — ўтар!
— Ҳақиқат... Бу ҳам нидо! —
— Унинг манзили қайда? —
— Ўзинг излаган жойда!
— Уни топмасанг, нетар?
— Сени армон, ғам ютар!
— Фурур нима, бобожон?

ШОИР МУТОЙИБАЛАРИ

Бу йил Ўзбекистон ССР халқ шоири Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Ҳабибий таваллудининг 100 йиллиги жумҳуриятимизда кенг нишонланади. Ўзининг 70 йиллик ижодий фаолиятида «Меҳнат қўшиқлари», «Янги яллалар», «Қошқарлар ашуласи», «Ўғил тароналари», «Замон фарҳодлари», «Гулузорини», «Наврузи олам» сингари ўндан ортиқ китоблар нашр эттирган, улуг бобониз Алишер Навоий адабий меросини тадқиқ этган борада самарали меҳнат қилган шоирдан бугунги авлодларга катта ижодий мерос қолган. Бу мерос урганилмоқда, тадқиқ этилмоқда.

Айни пайтда, узоқ умр кўрган шоир дўстлари, уни кўрган-билганлар орасида ўткир сўз, ҳозиржавоб, ҳалол, ҳазил-мутуйибга моҳир инсон сифатида ҳам ҳурмат билан тилга олинади. Айниқса, унинг юртдошлари андижонликлар орасида у ҳақда ҳар хил ҳангома-лар юради. Шоирнинг яқин дўсти, Андижон адабий гурунларининг фаол иштирокчиси, эндиликда марҳум Аҳмадрафиқ Қамбаровнинг «Наводир ул-нақо» ёки замонамиз фозиллари ҳаётидан айрим ҳикоялар» хотира дафтарига ҳам Ҳабибий ҳақида қўлаб мутуйибалар учрайди. У хотираларида шундай деб ёзди: «Ҳабибий сохта тортиноқликни, ўринсиз уятчанликни, ўзини бошқалардан юқори тутувчи калондимоғларни, амалига мағрур калтабинларни сира ёқтирмас, имкони топилди дегунча, уларни ҳажв қилар эди.

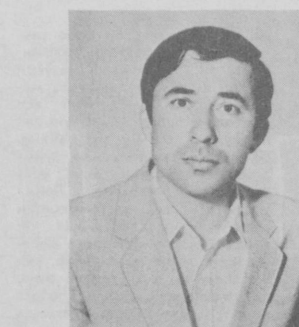
Ҳазил-мутуйибда улфатлар ичида шўхи, ҳозиржавоб, гапга устаси ва «рахмисиз» ҳам Ҳабибий эди. Каттиқ ва қалтис ҳазиллари учун қилинган гинахонлик, эшитилган ачинч сўзлар, аразлар ҳам у кишини ахиддан қайтара олмас, аммо ҳеч кимнинг орқасидан гапирмас, ҳеч кимдан бекорга ҳафа ҳам бўлмас эди».

Қўйида унинг хотира дафтаридagi мутуйибалардан айримларини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

СЎРИ ҒИЖИРЛАДИ

БҒАҚОРА қишлоғида Абдуваҳоб Сайфийнинг ҳовлисида бўлган бир суҳбатга тасодифан кутилмаган меҳмон — шаҳарлик бойваччалардан Ҳошимбек исмли йигит кириб келади. У ўзининг мутақаббирлиги ва қўли-лиги билан давргага қўли-лиги кетолмайди, суҳбатдан фойда кета бошлайди. Шу асно Ҳошим бойвачча сўри устида ўзини ростлаб олаётган пайтда, ёроқ сўридан «ғийт» этган овоз чинади-да, ўтирганлар бир-бирларига маъноли тикилиб қолишади. Шунда Ҳабибий: — Йўқ, сўри ғижирилди, — дейди. Ҳошим бойвачча хижолат бўлиб, ўтирганларга бир-бир разм солади.

— Сўри ғижирилди-да, бошқа нарсга бўлгани йўқ, — деб гапга аралашди

Ўткир РАҲМАТ

ШОҲИЗИНДА

Мақбара қифтини шамол ўпар гоҳ,
Гоҳ офтоб сочини ўйнай бошлайди.
— Эҳтимол тирикдир, ўлмагандир шоҳ?
Сайёҳлар саволга кўмиб ташлайди.

Тиллари рангларга ўхшар ранг-баранг.
Бу ўтли нигоҳлар киприк ёшлайди:
— Балки шоҳ қудуқда жон сақлар ҳозир?..
Сайёҳлар саволга кўмиб ташлайди.

Қирқ зина елкасин босиб бирма-бир,
Тонг қолиб хорижлик бошин қашлайди.
— Балки шоҳ қудуқда жон сақлар ҳозир?..
Ва сўнгсиз саволга кўмиб ташлайди.

Минг тилсим тиллашиб топган бу паноҳ,
Жилоли рангларда сўзлаб тўймайди.
Ишониб, ишонмай ўлмағай деб шоҳ,
Барибир сайёҳлар келмай қўймайди!

ҲАБИБИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

Ҳабибий ўзининг дўстлари — Абдулла Қаҳҳор, Яхё Ғуломов, Юнус Ражабий, Анвар Қўчқоровлар даврасида. (1960 йил)

Аҳмадрафиқ ҚАМБАРОВ

ШОИР МУТОЙИБАЛАРИ

ИҶҚОЛГАН КОВУШ

УЛФАТЛАР Андижондаги бир хонадонда меҳмон бўладилар. Ўлириш тугаб, ҳаммалари қўзғалиб ташқарига чиқишса, Авлиёхон маҳсумнинг (Авлиёхон маҳсум — шоир Маҳжурнинг укаси, Ҳабибийнинг доимий ҳазилкашларидан — А. А.) қовуши жойида йўқ. Остона тағида турган йигирмадан ортиқ пойабзал ағлар томонидан қийилли бўлинади. Улфатлар айвондан пастга тушибди, Авлиёхон маҳсумни кута бошладилар.

У Ҳабибийга қараб: — Қовушимни қайси гўрга берикдингиз? — дейди аччиқланганма.

— Ана холос, кўп қизик одамсиз-да, — Ҳабибий қулади, — бу ерда келганингизда ўзи бормиди?

— Астафурullo! — бўғилиб кетди Авлиёхон маҳсум. — Ҳазилинг ҳам жойи бор-да, Ҳазил деган ўлгурини Қўқончилоқда а қилинг эди. Бу ер Андижон бўлса, таннамаган одамлар орасида ўзимизни-ўзимиз шарманда қилиб юришимиз яхшимми? Бундай қилиш маъқул эмасдир. — Мамазокир!

— Нима десам бўлади... Қуруқ тўхтаб деб шунинг айтса керак-да. Сизнинг қовушингиз билан кимнинг иши бор? Вирор ерга эҳтиёт қилиб қўйиш одатингиз бор эди, тоқча-поқчага қўйишнингизмики? — дейди Ҳабибий.

— Астафурullo! — дейди тананг бўлган Авлиёхон маҳсум.

— Шу ерга ечангинингиз? — дея аста сўрайди хижолат тортган меҳмон.

— Эҳтимол, катта дарвозанинг тағига ечиб келган бўлсанлар. Бу ерда бўлганда, бирорта одам адашиб қийиб кетганида ҳам, ўрнига эскиси қоларди. Қовушинг қаноти йўқки, учиб кетса, — дейди кимдир.

Авлиёхон маҳсум янада асабийлашади, ғазабдан

турган жойида қотиб қолади.

Шунда меҳмонхона ага кирган меҳмон кийизларнинг остини қарай бошлайди ва бирдан:

— Э... мана, бу ерда экан! — деб юборади. Ҳақиқатан ҳам қовуш Авлиёхон маҳсум ўтирган жойидаги қийиз остида чинади. Буни кўрган Авлиёхон маҳсумнинг яна ҳайрати ортади. «Қовуш қандай қилиб, у ўтирган қийиз остига келиб қолди экан!»

— Эй, Авлиёхон тушмагур-ей... ҳаммани хижолат қилдингиз-а. Ўзингиз эҳтиётлаб қўйган экансиз-у, — Авлиёхон маҳсумдан узоқроқ туриб Ҳабибий гап учиради.

— Ўзи қўйган эсидан чиққан-да, эсидан чиққан, — дейди кимдир.

Уй эгаси маҳсумни хижолатдан чиқармоқчи, кўнглини кўтармоқчи бўлиб: — Бунақанг ишлар кўп бўлган, кўпма хижолат бўлаверманг!

— Авлиёхон маҳсумнинг андан паринишхотирликлари бор. Бундан кейин бирор ерга борсан, қовушларини қаерга қўйганларидан воқиф бўлиб турсан бўлар экан, — дейди Ҳабибий.

— Гапирманг, Мамазокир! Ҳамма гапирса ҳам сиз тек туринг. Қилар ишини қилиб қўйиб, яна чинкага чиниб томошабин бўлиб турасиз-а!

Қўлда кетаётган Авлиёхон маҳсум Ҳабибийнинг қўлидан маҳкам ушлади:

— Ҳали бир калтадан қолдингиз. Жаҳлим чунон чиққан бўлимакка...

— Қилими қўйинг, ахир синдирансиз! қулиб бўш келмайди Ҳабибий.

— Синдираман, ростини айтмасангиз синдиришим турган гап!

— Ростини айтсам, ишонмасангиз, нима қилар? Эй мусулмонлар, бу бало-дан мени кутқаринглар, қўлимни синдиради.

Ҳабибий шерикларига яллангандай қулиб қарайди. Авлиёхон маҳсум унинг қўлини қўйиб сўрайди:

— Мамазокир, ростини айтинг, қачон олиб кириб

ЭЛ ПОЙИДАГИ ГАРД

Мен бўлмасам одамлар ишламайди.
(Ўнбоши Букрисариқ сўзидан)

Менсиз бир иш маромига етмайди дейсан,
Ҳосил тургул ҳатто кўкат битмайди дейсан.
Одамларни сурув атаб, ўзингни чўпон,
Мен бўлмасам ишлар сира кетмайди дейсан.

О, ноинсоф, о, ношукур эл дардсари,
Наҳот сенга боғлиқ бўлса дунё ишлари.
Сенсиз ҳам ойлар ботиб, тонглар отади,
Сенсиз ўтар умримизнинг ёзу қишлари!

Мағлуб этиб ғолиб қиқса умримизни ғам,
Ҳатто тўймай бу ҳаётдан видолашган дам.
Одамлар бор, авайлашиб, елкага олиб,
Сўнгги йўлга кузатишар сен бўлмасанг ҳам!

Қалдирғоч вижирлаб бўғотга қўнди,
Тоғанди кўздига ошён — уйини.
Шивирлаб ёғмоқда ёмғирлар энди,
Майсалар тилида ҳамал куйини.

Ухлаган ўзанда ярқираб офтоб,
Намиқан кунлар ҳам исий бошлади.
Офтобу ёмғирдан ёпиниб шу тоб,
Яшил ранг рўмолда олам яшнайди.

БУ ОҚШОМ...

Охурай титрайди, дилда ҳаяжон,
Сося эргашар унга изма-из.
Ҳайратдан тикилар майсалар нимжон,
Қай томон шошар деб хипча белли қиз!
Дуркун навадаларда бўртган кўрталар,
Жилмаяр тўлини ой ёдусин ичиб,
Потирлаб юракда бир ҳис етаклар,
Мастона шошади недандир чўчиб.
Соҳларим сийпалаб энтикар сабо,
Дарахтлар қучмоқчи бўлиб гуради.
Бу оқшом қўйида ажиб бир наво,
Хўрозлар қичқириб, итлар хуради!

«ҲАЙ-ҲАЙ, НА ХУШ
ЯРАШМИШ, БУ
МУДДАО МУБОРАК»

МУҚИМИЙ номидаги театрининг етакчи артистларидан Жалол қори вафот этганида (Улуг Вата уруши йилларида) уни дафн этиш ҳукумати комиссияси тўзилади. Харажатлар давлат ҳисобидан бўладиган бўлади. — Усмон Юсупов бошлиқ ҳукумат аъзолари, ёзувчилар, таълиқ артистлар ва жамоатчилик вакиллари Чигатой қабристонига тулпа-надиқлар. Марҳумнинг жасадига жойига қўйилгунча «Муножот», «Гиря» ва мақомлардан парчалар икром этилади. Ҳўраҳон Султонов бошлиқ ҳофизлар мотам қўшиқларини икром этадилар. Ўзини Ҳўраҳон Султоновдан кам эмас деб юрадиган шаҳрихонлик овози ёқимсиз Ҳўраҳон ҳам қатордан қолмай бирор нарсга айтмоққа ўзини шайлаб, «нима айтсам экан!» деб ўйланиб турганда, бирдан ёнида Ҳабибий пайдо бўлиб, секин қўлоғига:

— Уста, сиз ҳам бирор нарсга деб беринг, — дейди жиддий.

— Ўзим ҳам шунини ўйлаб турибман, аммо нима айтишга ҳайронман, — дея уёқ-бўёққа қараб олади Ҳўраҳон.

— Ў... шунга ҳам ўйланиб ўтирадими, марҳумнинг репертуарларидан, ўзи яхши кўрган нарсалардан айтсангиз руҳи шод бўлади-да!

Ҳўраҳон Султоновнинг ашуласи охирида қўлоқда эди, шовиб қолган Ҳўраҳон посон:

— Домлажон, маслаҳат беринг, қайси байтин ўқийин.

Ҳабибий кўзида бир дам қувилган пайдо бўлади-да, шундай дейди:

« Ҳай-ҳай, на хуш ярашмиш, бу муддао муборак»-да, ахир бу ашулани у киши жуда яхши кўрар эди-лар.

Наринг гуруҳ ашулани тўхтатиши билан Ҳўраҳон посонини баралла қўйиб, тўй, бамзалда қўйиб ғазали билан айтиладиган «Ҳай-ҳай, на хуш ярашмиш, бу муддао муборак»ни бошлаб юборади.

Дафн маросимига йиғилганлар ҳайрон бўлишиб Ҳўраҳонга қарайдилар. Йилининг у томонида турган Янгийул театрининг директори Камтар Отабеков тезлик билан ҳофиз ёнида пайдо бўлади ва қўли билан унинг оғзини беркитади.

— Одам бўлмай кетинг, — дейди.

Ашула тўхтади. Ҳўраҳонга гап айтиш фойдасизлигини билган Камтар жаҳл билан кимдир қийнаб бошлади. Ҳабибий эса аллақачон ўзини пангага олган, одамлар орасида ҳеч нима билмагандек маросимни кузатар эди.

Нашрга тайёровчи

Абдулазиз

АБДУЛҲАМИДОВ

ЎЗБЕК ШАРҚШУНОСЛИГИ: БУГУН ВА КЕЛАЖАК

— Қадимги Хитойнинг даҳо муаррихи Сима Пиан (эрадан аввалги 145—85? йилларда ўтган) «Тарихий битиклар» китобида шундай деб ёзади: «Қишқир айтган экан, Шарқ бу — барча жонотлар биринчи марта пайдо бўлган жойдир. Фарб, бу — ана шу жонотлар унинг ўсадиғи ва баркамоллик касб этадиган жойдир». (Катта) ишларини амалга оширувчилар ҳам шаксият жанабидан бўладилар... Назаримда, улуг дошнингдан бу сўзларда катта маъно бор. Шарқ — ИНСОННИНГ бешиги, АДАБИЁТ, САНАЪТ, ТЕХНИКА, ТАРИХ, ФАЛСАФА, умуман МАДАНИЯТНИНГ бешиги. Бинобарин, биз — шарқликлар ўз тарихимизни, яъни Шарқ тарихи ва маданиятини чуқур билишимиз, чуқур ўрганишимиз зарур. Бироқ, таассуфки, бу соҳада маълумотларнинг руҳига қишқир ишларимиз, эъроз мутахассисларимиз кам. Шунинг учун ҳам кунин-кеча — 9 июлда республика телевидениеси кўрсатувига ТошДУ ректори, академиги Эркин Юсуповнинг «Ўнбирситетда қандай ўзгарилди?» деган саволга, янги ўш йилдан шарқ факультети дорилфунун хузуридаги Шарқ халқларининг тиллари, тарихи ва маданияти институтига айлантирилди, деган сўзларини эшитиб қувондик...

— Уттиз йиллардан буён бундай олий ўқу юртининг зарурлиги ҳақида гап бўлиб келади. Урта Осиёнинг маркази ҳисобланган жумҳуриятимиз халқи учун бунинг аҳамияти бекиб. Чунки Урта Осиё халқларининг тарихи, адабиёти, табиёти, умуман маданиятига биз қадимги асрлардан бери, форс тилларида битилган, биринчи Урта Шарқшунослик институтининг қўлсизмалар ҳазинасида 44 мингдан зиёд нодир қўлёзма бор. Улар тадқиқотчиларини кутиб ётибди. Тўғри, айрим улук ишлар ҳам қилинди — Форобий, Беруний, Ибн Сино сингари алоқаларнинг нодир асарларини ўзбек, рус тилларига таржима этилиб, босилди. Бироқ хозирги пайтда уш-тўрт кишигина самарали ишламоқда. Афсуски, бу мутахассислар эса йўқ ҳисоби. Етук олимлар, таржимонларнинг ўрнини босадиган, бу савоби ишни давом эттирадиган ёшлар жуда кам.

Ўзбек тилига давлат мақоми берилиши ҳам Шарқ институтини ташкил этишни ҳаётий зарурат қилиб қўйди. Чунки мактабларимизда эски ўзбек тилини, эски ўзбек ёзувини ўқитадиган ўқитувчиларни еттиштириш керак. Бундан ташқари, мактабларда шарқ тилларини пухта ўрганиш талаб этилмоқда. Уттиш адабиётимиз ва тарихимизни, қадимий тилимизни чуқур билиш учун ҳам шаян тилларини, айниқса араб, форс тилларини ўрганишни кенг йўлга қўйишимиз керак.

Ўзбекистон иқтисодий мустақиллиги сари бориқда. Жумҳуриятимизда чет эллар билан иқтисодий муносабатлар бундан давлат қўлида тургани бекиб кетди. Шунинг билан олиб ҳозир факультетимизда халқаро иқтисодий муносабатлар бўлиши оқибатида. Баттар бўлиши оқибатида. Баттар келгусида факультетга айлантилади. Халқаро иқтисодий муносабатларни, халқаро ҳуқуқ ишларини, чет эллар билан дипломатик муносабатларни ўйла қўйиш учун бу жуда зарурдир.

Бугунги кунда Тошкентда Хиндустон, Ливия, Афғонистон, Мўғулстон давлатларининг ваколатхоналари ишлаб турибди. Чет мамлакатларнинг, айниқса, шарқ давлатларининг бундай ваколатхоналари яна очилди.

Ҳозир факультетимизда асосан мактаб ўқитувчилари тайёрланимоқда. Ҳонбуки, дипломатик ишларда ҳам пухта ишлаб кета оладиган жасам малакали таржимонлар еттиштиришимиз лозим. Бунда хитой, араб, япон, корей тилларини чуқур билиш кўл келади.

Бу йил сентябрдан бошлаб янги ўқув режасига ўтаётимиз. Режаларимиз тасдиқланган. Ўқиб муҳадди 6 йил бўлади. Шундан бир йили чет элларда малака ошириш билан ўтади. Тошкент дорилфунун араб мамлакатларидаги Дамашқ, Қоҳирадаги Айн аш-Шамс, Кувайт, Йордания, Тунис дорилфунунлари, Хиндустондаги Дехли, Лахна дадорилфунунлари, Хитойдаги бир қанча янги ўқув юртли билан талабалар ва ўқитувчилар алмашиб бунча алоқалар ўрнатган. Хоржилик олимлар ҳам бизга келиб дарс берадилар, лекция ўқидилар.

ТОШДУ ШАРҚ ФАКУЛЬТЕТИНИНГ ДЕКАНИ, ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ ДОКТОРИ, ПРОФЕССОР НЕЪМАТУЛЛО ИБРОХИМОВ БИЛАН СУХБАТ

Талабалар алмашишда олий ўқув юртли билан бир йилдан тўрт йилгача муҳадди алмашувларга келишилган. Масалан, хозирги пайтда хитой ва хинд бўлимининг бир гуруҳ талабалари ўша мамлакатларда 4 йил мобайнида таълим олмақдалар.

Факультетимизда араб, эрон, афгон, хинд-урду, хитой филологияси кафедралари бор. Бундан ташқари, факультетимизда хорижий шарқ халқлари тарихи, хорижий шарқ халқлари адабиёти кафедралари ҳам ишлаб турибди. Яқинда яна уч кафедра очилди. Булар — шарқ тилларини ўқитиш методикаси, шарқ тилшунослиги, олтойшунослик кафедраларидир. Илгари биз фақат шарқшунос-филологлар тайёрлаган бўлсак, энди уч хил итисос бўйича мутахассис еттиштирмаймиз. Энди шарқшунос-тарихчилар — Хиндистон, араб мамлакатлари, Хитой, Эрон, Афғонистон тарихи бўйича мутахассислар тайёрланадиган бўлади. Уш-тўрт хил итисос бўйича мутахассислар тайёрланадиган бўлади.

Янги ўқув йилида Урта Осиё халқлари тарихи кафедраси очилиши мўлжалланган. Кафедралар малакали матишунос ҳамда манбаишунос мутахассислар тайёрлаш билан шуғулланади...

Умуман, ҳозир мавжуд бўлган кафедралар асосида шарқ филологияси ва хорижий шарқ халқлари тарихи факультетлари ташкил этилади.

Институтда очилмаган учинчи факультет эса шарқшунос-иқтисодчилар тайёрлайди. Унга шу йилнинг ўзида 50 нафар талаба қабул қилинади. Келгуси йили талабалар сонини кўпайтириш кўзда тутилган.

Янги кафедралар УЗФА Шарқшунослик, Қўлёзмадор, Тарих, Иқтисод институтлари билан ҳамкорликда тузилади. Талабаларимиз ўша илмий муассасаларга бориб иш ўрганадилар, етакчи шарқшунос олимларнинг маърузаларини тинглайдилар. Бинобарин, талабаларимизнинг илмий муассасалар билан алоқаси мустақилланади.

— Неъматулло ака, сиз айтган янгиликлар кишининг руҳини кўтармаслиги, қалбини тўлқинлатмаслиги мумкин эмас. Ахир, халқимизнинг фарзандлари ҳам жаҳонда бешта халқларнинг ўғил-қизларига ўхшаб билим олиб, дунё кўрса, бағри бутун бўлса, бу — катта бахт-қў! Бироқ, одамда шубҳа ўхшаб бир нарсга пайдо бўлиши ҳам мумкин: институт очилди, бироқ моддий замин бори? Янги иқтисодчилар бунча мутахассислар топиларми?

— Моддий замин бор. Уни-верситетнинг 70 йиллиги муносабати билан 8 қаватли янги бино қурилмоқда. У сентябрда ишга тушиши керак. Ана шу бино шарқшуносларга туҳфа қилинади. Унда замонавий техника воситалари билан жиҳозланган кабинетлар бўлади. Бизга шартнома асосида мутахассислар тайёрлаб берадиган ташкилотлар бу борада кўмаклашадилар.

Янги очилмаган бўлимларда, хусусан хорижий шарқ халқлари билан иқтисодий муносабатлар бўлишида ўқув жараёнини ташкил этишда Москвадаги Халқаро Муносабатлар институтини, шунингдек, Москва давлат уни-верситети қўлидаги Осиё ва Африка мамлакатлари институтининг етакчи профессор-ўқитувчилари ҳам жалб этилади. Бу борада шартнома тузилади. Демак, малакали мутахассислар етарли.

Бўлажак институт қосида яна бир махсус факультет очилди. Унда 6 ойлик, 10 ойлик, 2 йиллик курслар бўлади. Бу курсларга олий маълумотли, тўлиқсиз олий маълумотли кишилар қабул қилиниб, уларга араб, форс, хинд, хитой, инглиз тилларидан таълим берилади. Бу факультетга эски ўзбек ёзуви бўйича ҳам тингловчилар қабул этилади.

ҲАЛОЛЛИК БЎЛСИН

Ҳозир менинг фикру зикрим ўн биринчи синфин битириб олий ўқув юртига киришди. Аъло баҳолар билан ўқишга интилиб келаман. Институтга кириш имтиҳонларини мароқ билан топширгим келади. Лекин, келатгани ўқишга кирган ҳамшахр йигит-қизларни кўриб ҳайрон қоламан. Улар жорий имтиҳонларини топшириш жараёнида ҳам ота-оналарини чўнтақларига кўз тикиб турмади. Мен эс танганимдан бери ҳуқуқшунослик факультетига кириш фалон пул, Халқ ҳўжалиги институтига кириш фалон пул деб гапиришадим. Буни яқинда «3-студия» теле-

Факультетимизда республика олий таълим нозирлиги томонидан илмий-тадқиқот ишлари олиб бориладиган лаборатория очилган. Бу лабораторияда «Шарқ халқларининг эрта ва кечки ўрта аср давридаги ёзма обидалари» нашр этиш йўналиши бўйича иш олиб бориламоқда. Лабораторияда кўптомлик (тўрт жилддан иборат) «Араб адабиёти тарихи» ўзбек тилида яратилмоқда. Бизнинг «Араб адабиёти тарихи» асаримиз рус тилида нашр этилган шу хилдаги кўпчилик тадқиқотларга қараганда ўзига хослиги бор. Бу «Тарих» биринчи манбалар асосида яратилмоқда. Рус тилидаги «Тарих»лар асосан Фарбий тиллардаги адабиётларга таяниб ёзилган.

Урта асрларда араб тилида битилган ислом манбалари, шунингдек, Урта Осиё тарихи ва маданиятини ўқишда акс эттирган манбаларини ҳам нашр қилмоқчимиз. Масалан, машҳур араб сайёҳи Ибн Баттутанин «Саҳаботи-максининг тўла таржимаси (тўрт жилдлик), Ибн Арабшоҳнинг «Ал-Ҳайб ул-мақдур...», Муҳаммад пайғамбарнинг тарихи ҳақида ислом даври тарихи ҳақида жуда қимматли маълумотлар берувчи Ибн Ҳишомнинг «Сират расулунно» асари шулар жумласидандир. Бу нодир асарлар ўзбек тилига биринчи марта таржима қилинмоқда.

Лабораториянинг илмий ҳодимлари илмий-тадқиқотлар, таржима ишларидан ташқари, ўзбек тилида дарсликлар ва луғатлар тузиш бўйича ҳам бир қанча ишларни амалга оширишди. Масалан, «Араб халқ оғзаки ижоди» (дарслик), «Ўзбекча-арабча луғат» (30 босма табоқ ҳажмида) шулар жумласидандир. Бу асарлар ҳам биринчи марта яратилди.

Ҳозир факультетимиз қосида ёш шарқшунослар мактаби очилган. Мактабнинг вазифаси шарқ тилларига ихтисослашган Тошкент мактабларидан энг иқтидорли ўқувчиларни танлаб олиб, кейин ўқишга қабул қилишдир. Йил давомида махсус мактабларнинг ўқувчиларини факультет олимларининг маърузаларини тинглаб борадилар, айни вақтда методист-ўқитувчиларимиз шу мактабларнинг юқори синфларида шарқ тилларини ўқитиб борадилар. Натигада шу мактабларнинг битирув имтиҳонлари факультетимиз учун кириш имтиҳони ўрнига ўтади.

Жумҳуриятимиз мактабларида таълимнинг етарли савияда бўлмаганини назарда тутиб келгуси йилдан бўлажак шарқшунослар учун лицейлар очилиши назарда тутилмоқда. Лицейларда VIII синфдан кейин қабул қилинади.

— Бу йилги қабул қандай ўтмоқда? Қанча талаба институтини қабул қилинади? — Бу йилги қабул институтга 200 нафар ўғил-қиз қабул қилинади. Ҳозир 1000га яқин абитуриентдан ариза тушган. Келгусида ҳар учала факультетимиз ҳам кенгайиб боради. 1991/92 ўқув йилидан бошлаб қабул қилинадиган талабаларнинг сони 300га етади.

— Чет элларда ишлайдиган журналистлар тайёрлаш режаларидада йўқми? — Бор. Келажакда чет элларда жумҳуриятимиз газеталарининг, радиотелевидениесининг мухбирлари бўлиши керак. Шу мақсадда шарқшунос-журналистлар тайёрлаш режаларидада бор. Бунинг учун дестабл энг қобилияти талабаларни III курсдан танлаб олинади.

— Яна қандай орауларингиз бор?

— Ўзбекистоннинг ўзбек тилида «Шарқшунос» деган журналимиз нашр этилса. Бу журнал ҳам, китобларимиз ҳам ўз босмаҳонасида босилса. Институтимиз эса хозирги замон илмий-техника инқилоби даврига мос бўлиб, ўқув жараёнини тўла компьютерлаштирилса. Бизда бу соҳада илм қадамларини қўйилмоқда. Масалан, факультетимизда Амир Хусрав Деҳлавий «Хамса» эпосеяси тилининг частотали луғати тузиламоқда. Келажакда қилинадиган барча илмий ишларимиз, нашр этиладиган асарларимиз янги замон талабларига яраша бўлишини орозу қиламиз.

СУХБАТИ МАҲМУД СААДИЙ ОЛИБ БОРДИ.

кўрсатувида ҳам очик айтишди. Аммо олий ўқув юртиларда порча қарши бирор чоратадбир қўрилганини эшитганимиз йўқ. Бу ҳолда институтга қўллаб қўбалийсизлар кириб қолмайдими? Нопок адлия ҳодимлари, уқувсиз докторлар, малакаси ўқитувчилар қўлайиб кетаётганини сабаби шу эмасмикин? Мен, ўқувчи бўлсам-да, аввало, ёшларга таълим беришни мустаҳкам асосга қўрган мамлакатдаги инқилобий ўзгаришлар жадал кўзга ташланганини яхши биламан.

Озода ХОЛМИРЗАЕВА
Замин

С. МАҲКАМОВ суратга олган

ТАБИГА ЙУЛҚАН БЕМОР «Қорини оғрият» дебди. Томир кўриб, дард сирини сўзган табиб унга «Қориниғиз эмас, кўзиниғиз даволанг!» депти. Кўзи сопа-соғ, ундан шикоят йўқдди, дарди — қорин оғриғи... Қорин оғриғи билан кўзиниғиз нима алоқаси бор? Бемор ўйлаб-ўйлаб гапини тағига еттибди: «Еган таоминг ёмонлигини кўзинг кўрмаганимди...» дегани эмасми?

Унинг донолигига тан берган, бемор табиб ҳузурига яна келибди: — Тақсир, катта ўғлимни шогирдликка олинг, айтганингни сўзсиз бажарамди. — Фақат айтгани бажарадими? — Озиниғиздан қишқирга маҳтал, айтганингни кутганинғиздай қилиб бажарамди. — Ундай болани шогирдликка олмаيمان, — дебди табиб.

— Нега? — ҳайрон қилиб сўрабди ота. — Ундай бола улғайганда ҳам фақат яхши кул бўлади, аммо одам бўлолмайди. Маданий савия ҳақидаги мулоҳазаларни бўла-ча бошласам ҳам бўларди, бироқ халқ орасида юрган бу ҳақиқатни эсламай ўтлолмадим, негаки, «мўмин-муслимонлик, итоатқўйлик онларга сингиб, куллик табиятини пайдо қилди. Халқимиз «лаббай», «хўп», «бажарамиз!»дан бошқани билмай қолди. Маданиятимизга фағлал ўқусида ётибди.

Умумида табиб эса, бизни четлаб ўтиб олди-лаб борапти.

Маданият нима? Билмадим, бирон файласуф, дошманим унга энг таъриф берганимкин? Аммо у, маданият, ҳар бир халқни улғувоқ, кўкка кўтарувчи ё эрга урғувчи мезон бўлиб қолган. Шу босидан ҳар бир халқнинг иқтисодий, сиёсий, илмий, ривожини унинг маданияти замонавий Савиясига боғлиқ. Демак, маданият ҳар бир халқнинг турмуш тарзи, иқтисодий, ижтимоий, маънавий, руҳий, илмий Савияси билан ўлланади.

Шу ўлнов билан чамалаганда қардош халқлар маданияти илгорлаб бораётган айни замонда биз, ўзбеклар бир жойда деп-симонқамиз. Расмий маълумотларга қараганда, юртимизда ҳар 32 совет ахудиисининг биттаси олим, фан доктори, профессор, ижодий арбоб. Ўзбекиларнинг 712 тадан биттасигина илмий ҳодим. Биз уларга ҳасад қилаётганимиз йўқ. Улардан ибрат ҳам олмаймиз.

Ўйлаб-ўйлаб, яна ва яна ўйлаб кўрайлик. Дунёда илк математика ва табиёт илми яралган, ер-сув ҳақидаги илм пайдо бўлган, юлдузлар жадалли тузилиб, самовий фан туғилган жойда-да қадимий маданият соҳиб бўлиши туб халқ илмий ҳодимлар еттиштириш жихатидан ўз совет фуқароларимиз бўлиши туб ахудииларга нисбатан икки марта орқага сўрибимиз.

Тенг ҳуқуқли жумҳуриятларнинг туб миллатларига нисбий қийсаб қўрсак ҳам орқада қолганимиз ачинарли бир ҳол. Киши бошига ҳали илмий ҳодимлар тайёрлашда 1970 йилдаёқ ўзбеклар гуружлардан етти беравар, арманлардан олти беравар, ўрислардан тўрт беравар, литвалардан икки янги марта кейинда турибимиз.

Мен еттишчи йиллар расмий маълумотини кўзда тутдим. Сексонинчи йилларда ўтказилган аҳоли рўйхати маълумотлари бу жихатдан бизни қувонтирар олмади, аксинча, диллимизни янада хира қилди. Мамлакат аҳолисининг атиги бир фоиз ҳисобланган ахудиилар СССРдаги жами врачларимизнинг 14 фоизини, бадий ижод аҳлининг 23 фоизини ташкил қилар экан. Уларнинг муфоздан ўз беравар қўл бўлган ўзбеклардан чиққан врачлар умум қисда ярим фоизни ҳам ташкил қилолмади. Шунинг учун қаровсизликдан бевақф вафот қилаётган болаларимизни кутариш, нозоратидан бемор бўлаётган болаларимизни даволаш учун мамлакатнинг турли шаҳарлардан Ўзбекистонга еттибйи десантлар туширилди. Собиқ назир Чазовнинг айтишича, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш жихатидан Ўзбекистон қолқ Африкадан ҳам қолоқ аҳолга тушиб қолган.

Биронта замонавий шифохона билан макта-нолмайимиз. Ҳаммаси эски бинолардан, бўшаган идоралар Иоратларидан аям-чўлмаб тикланган. Улар ҳали ускуна замонавий тиббий жиҳозлар қўрган эмас. Мамлакатда номин оза Уларнинг қўли узоққа етмайди, овози айниқса. Фаннинг бошқа соҳаларида ҳам аҳоли кўн-гилдагидек эмас. Фаннимиз Абдуллаев, Юнусов сингари номлар билан фахрлана олади, уларнинг номдор ва муносиб шогирдлари ҳам анча. Лекин фаннинг умумий салмоғи, чин маънодаги Савияси зўрға «ўртача». Айниқса, техника соҳасидаги фаннимиз, ижтимоий, саноатсозлик жаба-сидиги Савиямиз паст. Афсус! Шунинг учун афсуски, қадимдан туб қудрат, юксак мада-ният ва буюқ имкониятга эга бўлган улуг по-тентияли халқ маданияти хавф остида, жар ёқа-сида турибди.

МАЪЛУМКИ, ҳар бир халқнинг маданияти «ўртача», «нисбий», ўлчовлар билан эмас, унинг тоғи, чўққиси, улуғлари билан ўлланади. Бизнинг маданиятимизни Улугбек, Навоий, Бехзод, Беруний, Бобур, Жаҳон Отин, Фурқат, Муқимий, Ҳамза, Чўлпон, Қодирӣ, Усмон Носир маданияти Савияси билан ўлчамоқ, ана шу тож-лар, чўққилар баландлигидан туриб тасаввур қилоқ керак! Ҳўш, ҳозирги маданиятимиз ўша тожлар, чўққилар даражасидими? Мутла-қол.

Нима учун? Илмий, маданий юқори савияли кадрлар тайёрлашда биз жуда орқадамы. Мамлакат олий ўқув юртиларда таълим олаётган олтинч бир кишининг атиги биттаси бизнинг ҳаюртимиз. Эътиборли ўқув юртиларда шу ҳам йўқ.

Итисос танлашда ҳам бизнинг ёшларимизда

дид, фаросат, савия етишмайди. Олий ўқув юрти-ларида таълим олаётган талабаларнинг қўпи ма-ишй хизмат, савдо-сотик, иккинчи даражали касбларга ўқимоқдалар. Фан чўққиларига олиб борадиган энг замонавий, келажакка кўприк солувчи фанларни эгалловчи илм даргоҳларида миллатдошларимиз жуда-жуда кам! Ўзбеклар орасидан СССР Фанлар академиясининг аъзола-ри йўқлигига, фазогирлар йўқлигига, Нобель совриндори йўқлигига кўникиб қолялмиз. Аф-сус!

Жумҳуриятимиздаги олий ўқув юртилари, ил-мий-техник жихатдан марказий шаҳарлардаги олий мактабларга нисбатан ўн бераварча кам жиҳозланган. Молиявий таъминот қолдиқча қар-ам қилиб қўйилган. Юқоридан ортиб қолса бе-рилади, йўқса «ўзинг учун ўл, етим»...

Илмга лақақли кадрлар танлаш, ўқитиш, тарбиялаш, воғга етказишнинг, муайян режаси — жумҳурият иқтисодидаги давлат режаси тузи-лади. Бу муҳим иш ўзи бўларчилик қурбони бўлди. Бу ҳақда кўп гапирлиди, гапирлавериб сийқа бўлиб кетган пластинкадай чизгидан на-рига ўтмади.

Авал бошдан олий мактабга билими, илми, умумий савияси «ўртача» ёки «ўртадан паст» бўлган ёшлар бораптилар. Чўнки уларини ҳам ўз вақтида «ўртача» ёки «ўртадан паст» баҳо-лар билан ўқиб келган муаллиму муаллималар ўқит-

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

ўқишдан маҳрум экани ошкор бўлди. Деҳқонлар ончалари асосан радио эшитиб, айримлари те-левизор орқали ахборот эшитиш билан яшар эканлар. Қўндалик газеталар деҳқон хонадонига бир ҳафтада бир қучоқ бўлиб келаркан. Минг-минг кишига бир почталовни эмиш. Тўпланиб, «эскиб» қолган қучоқ-қучоқ газетани ўқишга вақт қани. Бу ҳам аҳолининг маданий савияси ўсиши-га тўсқин бўляпти.

«Иқтисод — онгни белгилайди» деб эдилар. Бу тўғри, аммо унинг анча-мунча лекнилари чи-қиб қолди. Бизнинг илмий-техника замонамизда маданий савия — иқтисодиётни белгилайпти.

Иқтисодий уйғоғиш юз бермасин учун иқти-содий фаннимизнинг ривожланишига йўл берма-дилар: иқтисодий миллатчилик, маҳаллийчилик, миллий чекланишларини ўйлаб чиқардилар. Жумҳуриятимиз ичиде етишган иқтисодий оли-ларимиз таъкиб қилинди. Менделеев жада-влянинг оқ доғларни тўлдирган, олтин қонлари топиш йўлини очган, дунёдаги кўп академиялар-нинг Фахрий аъзоси бўлган Ҳабиб Абдуллаев не қулларга дуч қилинмади. Олим Ами-нов миллий иқтисодий манфаватларини ҳи-моя қилувчи илмий ишлар қилгани учун унга миллатчи тамғасини босдилар. Мил-

Иброҳим РАҲИМ, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси

ҲАФЛАДАН ҲАЯЖОН, САВИЯ!

ган. Кунлардан бирда пахта даласида бир мо-дирнинг устидан чиқиб қолдим. Раёком котиби қишлоқ ўқитувчиси Илхосхонни «Нега болалар-ни пахтадан ҳайдавординг!» деб азобляпти. Уқитувчи аёл ўз сўзига қатъий эди:

— Бундан буён ҳам қар кунлари болаларни далада қўрсам «партга марш!» дейман. Сабаби-ни айтмайми!

— Кишлоқ боласидан чиққан бир хирургнинг қилган ишига қеранг: касалхонага ишга келганидан бери уч беморни ўлдириди. Негаки, қишлоқ мактабининг «учига» битирган. Студентлигини ҳам «учи» билан ўтказган. Ундан паст баҳо йўқ биз-да. Уқиса-қўқимаса аттестат олади, бир илож қи-либ институтга ишлайди. Институтда ҳам йилига тўққиз ой ўрнига зўрға беш-олти ой ўқийди. Бош-ча вақтда «ҳамма пастакор».

Котибнинг пешонаси яна тиришди. Илхосхонга нимадир айтиши керак эди. «Беш қўл беравар эмас-да» — деб қўй қолди.

— Кишлоқ мактабининг беш қўлимдай биламан, — деди Илхосхон. Эрта баҳордан то қишгача талабамиз далада юредди. Пиллага қарашади — берг ташийди. Қатқалоқ бўлди бўлса ҳам мак-таб баалоғардон. Кейин гўза яганаси, тагин мак-таб ўтов, ҳосил йингини, тагин хашак гамлаш, ундан кейин пахта терими, кўсак чувиш. Бола-лар қачон ўқийдилар!

Котиб «шўнақамин!» дегандай раисга қараб қўйди. Раис, фақат бизда эмас, ҳамма жойда шунақа-ч, дегандай пинҳан бўзмади. Илхосхон, кези келганда, юрагидеги ҳамма гапини бир йўла тўкиб солгиси келди:

Неча йил урғилиб қишлоғимиз болаларидан бирор тасини техника олий ўқувига қиритолма-ди. Натик, билими, техника савияси паст. Каттиқроқ гапирсам, айбга санаманг, ўртоқ котиб, шунинг учун ўзбек йигит-қизлардан етук инжениерлар, саноат арбоблари чиқмапти. Анчик бўлса ҳам ҳақиқатини айтман: ўзбеклар бу жиҳат-дан паст савиядаги чала-мулла ва бекасб бўлиб қоляптилар.

— Лаёқатсиз болалар бўлса, лимит олиб ик-тихонсиз кириштишга эришамиз. Лимитимиз бор. — Имитбилан лимит билан тевузга кирган бо-ла анаву «учига» ўқиб, куч билан битирган хи-рургнинг биттаси бўлади-да. Ундай инжениер би-рорган атом электростанциясига жойлашиб қол-са борми... Қиямат қойим қилиб юборади.

Котиб бу гаплардан ваэмин тортиди, андак ўйга ҳам ботди: «ҳақ гап, муҳим масала. Лекин маҳаллий масала эмас».

Илхосхон эътироз билдирди, шундай деди: — Лимит билан бориб пулга ўқитганларнинг юршига доғман. Раиснинг кенжа ўғли бир қол пул билан институтга кирди, беш йилни яллода ўтказиб, минг-минглаб сўмга қизил диплом ол-ди. Алфифи қўрса — «квалтак» дейди, аммо тили бир қарич, одамини оғида кўрсатади, қўли об-ластанд нари — Тошкентга ҳам етади. Ундай «педагогининг» қўлидан чиққан талабадан нима куттиш мумкин. Бундақлар оэми! Азаматовнинг ўғли ҳам бунга м

БЕБАХРАЛИК

ЯНА ТУЙЛАР ҲАҚИДА УЙЛАР

ХАЛҚИМИЗНИНГ туй-томошлари ҳақида узоқ йиллардан бунён турли-туман гап-сузлар айтилиб келинади. Замоннинг тош-тарозуси ўзгаргани сайин туй билан боғлиқ катта-кичи ташвишлар, уни ўтказиш расм-рўсуумлари талқини ҳам ўзгартириб, янгилаб бормоқда.

Одамлар турмушида туй қанчалек аҳамият касб этишини ҳаммамиз яхши биламиз. Ойлада фарзанд туғилиши ҳамоноқ ота-она дилида элга туй беришдек ширин, айни пайтда маъсулиятли бир ният уйғонади. Ният-мақсадлар эса дуоларга кўчади. Ширин туй-халлар бола улағгани сайин катта-кичи ташвишларга айланиб бораверади. Инсонни мустақил шахс, оила бошлиғига айлантиради.

Тўғриси, туйларимизнинг кўпчилиги, тўкин-сочилиғи бир томондан яхши бўлса, иккинчи томондан, ҳаёт кечириб оғирлашиб, турмуш ташвишлари ортди борётгани айни пайтда халқимиз маданий-руҳий ривожига, маънавий турмуш даражасининг юксалишига муайян даражада тўсқин бўлмоқда. Миллат тафаккурини, он-шуурини кемириб, уни тараққиёт палласида орқага тортганидан ҳар қандай ўрф-одат замоннинг юкига мос тош-тарозидида ўлчанмоғи лозим.

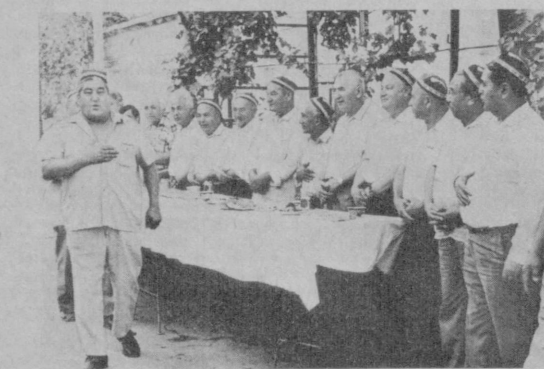
Масалан, бундан ўн-ён беш йиллар муқаддам айрим жойларда суннат тўғида кундузи хотин-қизларга, оқшом эркакларга, эртаси тонгда эса чолларга алоҳида ош тортлариди. Деҳқоннинг бугунги шароити маълум. Кейинги йилларда ушбу тахлитда туй қилишга на имкон бор, на эҳтиёж. Айниқса, серфарзанд ўзбек оилалари учун бундай ҳол икки қара оғирлик қилади.

Туйларимизда бўладиган ҳисобсиз исрофгарчиликлар, ортқиқ сарф-харажатлар ҳақида жуда кўп гапирилган ва ёзилган бўлишига қарамай, ҳамоноқ бундай бўлиб турибди. Жамоатчилик фикрига кўшилиб, туй билан боғлиқ харажатларни одамларимизнинг бугунги имкониятларига мувофиқлаштиришга ҳаракат қилаётган маҳалла кўмиталари, қишлоқ оқсоқоллари жамоаларининг хайрли ишларини мамнуният билан эътироф этамиз. Масалан, Тошкент, Самарқанд каби йirik шаҳарларнинг кўпгина маҳаллаларида бундай ибратли тадбирлар солин кўйилиб, салмоғи ортди борётгани кўпчилик қувонтиради. Аммо, жумхуриятимизнинг кўпгина вилоятларида, шаҳарларида иккинчи сингиллар қамрови тор, омма ўртасида олиб бориладиган тарбиявий ишлар кам. Айрим районларда ҳамон асасан-дабда билан ким ўзар туйлар қилиб обрў орттириш пайида юрган, уни олди-берди ва ҳисоб-китобга айлантирадиган обрўпарастлар ва жаҳолатпарастлар истаканча топилади. Бундай туйларни ўтказадиганлар ё

бирор мансаб эгаси, ёки бирор ёлғирқой жойда ишлайдиган тоғламачи бўлади, алоҳида. Ҳалол ишлаб, ҳалол тоғиб дабдабали туй ўтказиб бўлмаслиги ҳаммамизга аён. Шундай экан, оддий халқнинг иззат-нафсига тегиб, туйларимиз қадрини ерга урмаслигимиз керак. Мол-дунёси оғиб кетган баъзи бойбаччалар пулини турли хайрли ишларга сарфласин — мактабларга, медицина муассасаларига, масжидларга сарфласин, болалар уйларига берсин!

Яна бир муаммо. Туй даврасини бошқариш учун раис тайинлаш алақачон одат тусига кириб қолди. Ҳолбуки, «ранс»лик бир ҳолис хизмат ҳисобланса-да, лекин уни ахшигина пул эвазига доимий касб қилиб олаётганлар ҳам топилади. Бундай «ранс» олган кўпчилик ҳалоллаш учунми ёки кўпчилик муҳлиш ортқиқ мақсадида, туй рўйига тўғри келса-кеч, маса рўйига тўғри келса-кеч, матрасиз «шеърлар» ўқийди, узундан-узоқ гаплар билан «файласуфлик» қилади, сий-наси чиққан латиша-ҳангома-ларни бамисли тўғишқиндек тасвирлайди. Кимларнингдир таъриф-таъсирини келтиради. Кишининг гашига тегадиган жойи шундаки, у бу гапларни самимий, юракдан эмас, саҳнада шунчаки роль ўйнаётган актёрдек айтиди. Ҳеч ким бу гапларга ишонмайди. Айниқса, тўйма-тўй юрадиган отарчиларни «истеъодли», халқ меҳрига сазовор бўлган «санъаткор», деб кўйларга кўтариб манташлар ҳаммамиз меъдасига теккан. Гап ўз-ўзидан келиб туйларда хизмат қиладиган санъаткорларга тақайди. Истасак-истамасак туй қўшиқ-музикасиз ўтмайди. Отарчининг баҳоси эса осмонда. Энг ёмон отарчилар тўйнинг жамияти паст-баландини пул билан ўлчашиди. Айниқса, «раққоса»нинг давра бўйлаб ясама ноз ва ишвалар билан пул йиғиши, қайси бир ахлоқий мезонга тўғри келадиган тўйнинг қадам олиншига қараб муқаррар фоканнинг кўйлакисини кўрсатса ва мана шундай «поп-мюзик» кўл оғиб кўйган одамлардан, жамиятдаги маънавий муҳитдан нималариндир сўрагинг келадиган. Аввал, ўшаларнинг ўзи элдан номус қилишлари керак.

ТУЙЛАРДА ИЖРО эти-лаётган қўшиқлар мазмуни, кўйлар оҳанги ҳам фаросат, таъминдан йироқ. Ёнгил-елли қўшиқлар тақдор-тарқор тарафди. Айримларнинг қўшиқ демакса ҳам бўлади. Ҳолбуки, тўйми ёки уч-тўрт кишилик йиғини, қатъий назар, қўшиқ — санъат, гўзаллик эканлигини унутмаслик керак. Зеро, тўйхонада ҳам миллатнинг аҳоли ақс этади. Айтайлик, ноҳалол йўллар билан пул топаётган, бойлиги, мансабини кўз-кўз қилиш ниятида айрим одамларнинг бир ой-

Туй кун

РАҚС. У — гўзаллик, соғлиқ, кайфият, туйғулар изҳори. У — санъат... Ҳар бир санъатчи бу кунда дунёдаги ҳеч бир миллий санъатдан қолшмайди. У ўз анъаналарига ва ютуқларига эга. Бутун дунё билди бу гўзал, бетакор рақсларни. Аммо фақат аёллар ижросида.

Ўзбекларда эркаклар рақсга тушмайди? Тушмайди. Ҳатто баъзи ансамблларда эркаклар гуруҳлари ҳам бор. Лекин улар на чет элдан, на ўзбекистонда кенг тарқалган рок-н-ролл, брейк, катан каби рақс элементларини ҳам ўзлаштириб олинган. Бу ўйларнинг ўрганиш, ижро этиш жуда яхши. Лекин, қаредда қандай ўйларни бил-лаш зарар қилмайди. Карнавалларда, дискотекаларда ва ёшлар кечаларида бу рақслар уйғуланиб кети-ши мумкин. Аммо туйларда, Наврўз ёки бошқа миллий байрамларда халқ куй-қўшиқ-ларига орупунча ўйнаш не-чукдир эриш туюлади. (Бизга Фарба яратилган рақслар асосан телешоулар, видеокилилар ва реклама материаллари орқали этиб келмоқда. Маълумки, Фарбадаги реклама эротик рақс-лардан, куй-қўшиқлардан кўпроқ бойдаланади).

Туйларда, байрамларда, томошаларда ўзбек йигитлари рақсга тушар эканлар, бегче-тёр кўпроқ аёллар рақсига уярайдиган харажатларни иж-ро этишлар. Чунки телеви-дение орқали деярли ҳар кун фанат қизлар ижроси-даги рақсларни кўриш мум-кин. Бу ўз навбатида ҳар бир томошабин оғнига, ҳара-

лик моошига тенг пулни бир қистиришда отарчига ула-шиб юборадиган кимсалар хатти-ҳаракати нафратга ло-йиқ бўлгани ҳолда, уларнинг қилиғини саховатга, мардик-ка йўлми. Ваҳоланки, ўри-ни қароқчи урди деганлари-дек, меҳнаткаш кишининг чўнтағидан урилган пул ў-рининг ҳаменидан олчоқнинг жигилдоғига ўтади. Умуман, отарчиларга пул қистириш-нинг ярамаслиги жуда кўп айтилди. Энди таниқли қў-шиқчилар нарҳини айтмасак ҳам бўлаверади. Уларнинг «туй рўйхати»га киришлари учун оддий меҳнаткашнинг кўрби етмайди. Бироқ бу насаблик йилдан-йилга ааж-олиб бормоқда. Бундан икки-уч йил бурун Самарқанд, Бухоро, Қашқадарё вилоят-ларида отарчи хизматининг баҳоси 200—250 сўм эди. Ҳозир бу нарх 500—600 сўмга кўтарилиб кетди. Қош-қи уларнинг хизмати, айта-диган қўшиқлари шу баҳога арзиса, Ёнгил-елли куй-қў-шиқ янграши ҳамон катта-кичи аёлу эркак билан дав-ра тўлиб кетади. Бундай «раққосу раққоса»ларни на кўшиқнинг мазмуни, на ат-рофдагиларнинг уларга нис-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

МУҲОКАМА

УЧУН

МАВЗУ

фавут бўлмаган «илгор» ав-

лоддан нуска олаётганлиги рўй-рост кўриниб қолмоқда. Албатта, туйларимизнинг асрлар синовидан ўтган бу-тун тароватини йўққа чиқар-моқчи эмасмиз. Бироқ, гўзал удумларимизга соя ташлаёт-ган, маънавий турмушда ке-йинги пайтларда кўп учраёт-ган нуқсонлар газак олиб, жиддий маънавий оғриқлар-га айланиш хавфи ташвиш туғдирмоқда. Бизнингча, рай-он маданият бўлимлари қо-шида туйларга хизмат қила-диган маҳаллий санъаткор-ларни, ансамблларни ҳисобга оладиган, туйларни қай тара-да мазмунли, қизиқарли олиб бориш учун махсус йўллан-ма берадиган кенгаш ташкил этилса яхши бўларди. Айни пайтда бу кенгаш аъзолари уларнинг янги программа ва репертуарини тузишга, тас-диқлашга ердан беради. Шунда туйларимизнинг тар-тибли, шовқин-суронсиз ўти-шини таъминлаган бўламиз.

Шу ўринда қобили туй-ларни деб ном олган, қария-ларимиз 60—70 ёшга ту-лиш муносабати билан ўтказ-илаётган ёш туйларининг дабдабалари ҳақида ҳам, бироз бахсли бўлса-да, ўз мунозаларимизни айтиб ў-тмоқчимиз. Умуман мана шун-дай тадбир халқимиз руҳи-нига монандини? Сўзиса ҳам қанчадан-қанча ортқиқ харажатларга сабаб бўлаёт-ган, расм-рўсулларимиз бор. Бириндан халос бўлмасдан, турли иккинчиини урғга ки-ра тўлиб кетади. Бундай «раққосу раққоса»ларни на кўшиқнинг мазмуни, на ат-рофдагиларнинг уларга нис-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақдодларимизнинг тарихи, серқирра, бой мада-нияти ва санъати ҳақида ўй-лайсан киши. Ўз ришталари-дан узилган, улуг маънавий заҳиралардан бебаҳра авлод-нинг аянчи аҳволдан кўн-линг ўқийди. Айниқса, бо-ча ва мактаб ёшларида бола-ларни мана шундай одамлар издиҳоми итра кўрганингиз-да маърифатсиз авлодлар-нинг янги бўғини ҳам дунё-қарашда у қадар катта та-

батан муносабати қизиқтира-ди. Гўё сеҳрларнинг жодуси-га илгинган кишилардек ўз хатти-ҳаракатлари, қўшиқ-лари учун сира маъсулият, жавобгарлик сезишмайди. Даврани чангитиб, аралаш-куралаш ҳаракат қилаётган одамлар тўдасига қараб ту-риб, буюқ ақ

МУОШАРАТ ОДОБИ

Олимнинг ахлоқий масалаларига олим ва муаллимлар қадимдан катта эътибор бериб, эрининг, хотининг ва бола-ларнинг одобию этиқ асарлар ёзганлар. Охирд Луфтуллох Сулаймоний қизи Олимату-л-банотнинг «Муошарат одоби» рисолиси шундай асарлардан бўлиб, хотининг оилавий вазифасини баён этишга бағишланган ва унда онани му-тақамлашга қаратилган фойдалӣ фикрлар баён этилган. Рисолининг бизга икки наشري маълум. Ҳар иккиси Санкт-Петербургда, биринчиси 1898, иккинчиси 1899 йилда нашр этилган. Рисолининг муаллифаси ҳақидаги бир маълумот Ғиёзуддин ибн Фохриддиннинг «Машҳур хотунлар» (Оренбург, 1904) деган китобидаги қуйидаги сўзлардан иборат: Олимату-л-банот — Хон Кермон ноҳиясинда имом Мухаммад Ориф ибн Бектемир халласи (хотин)дир. Олима ва фойдалӣ бир хотун ўлиб, ёзуви дуруст, ишоси тақаллуфсиздир. «Муошарат одоби» ном матбуъ (босма) асари фойдалӣ ва гўзал бир асардир. Умрин авлод-и му-слиминини таълим тарбия этмак-ла кечирур деюрлар (289-290-бетлар). Асар аралаш туркий тилда ёзилган. Рисо-лин Абу Райҳон Беруний номдаги Шарқишунослик инсти-тутининг илмий ходими Тешабой ЗИЕВ ҳозирги ўзбек тилига таъбиҳ қилиб нашрга тайёрлади.

ҚАЙНАНАЛАР БИЛАН КЕЛИНЛАР ОРАСИДА БУЛГАН ОДОБ БАЕНИДА

Ислом шаръида илм ва эзгуликлар ҳақида кўп ёзил-ган. Унда ҳар кимнинг тушу-ниши енгиб булган «сени сев-ган кишини сен ҳам сев» деган бир қоида ҳам бор. Келинлар ҳақида сўз кетган-да бу қоидадан хотирида ту-тиш лозим булгани учун сўз бошида зикр айтадим.

Нажвал ва душманлик бул-ган уйда роҳат бўлмаслиги ҳар кимга маълумдир. Жан-жал ва душманлик қандайдир бир вақтда қайналар билан келинлар орасида бўла-ди. Гарчи бу иш бошида оз ва эътиборга лойиқ бўлмаса ҳам, муносив даражада бос-ти-бости қилинмаса, унга чек қўйилмаса, бора-бора эърайиб кетади ва турли-туман зарарларни келтириб чиқаради. Боболаримиз «ўт-нинг боши бир учқундир», деганлар.

Энди қайналар, уй ичи-да кўп яшаган ҳурматли ким-салар бўлганликларини учун уларнинг билганлари ва тадбирдорликларини билан келинларига яхши одатларни тушунтирмоқ, қиз болалари-га берадиган каби гўзал одобларга ўргатмоқлари ло-зимдир. Бунинг аксини қил-салар, уларга жабр ва зулм қилган бўладилар, бу эса аёб ҳам ғуноҳдир.

Қўзғигиз нури каби кўриб ўстириб қизларнинг, си-зининг тарбиянгиздан айри-либ, бир кунда чет юртларга ва билганам кимса ораси-га келиб бўлиб кетадилар. Шу қизларнингизнинг хуш тир-лик ва роҳатда умр кечир-ишларини кўрсангиз, нақа-дир шодланурсиз ва нақа-дир се-винурсиз: агарда уларнинг оё-қ-и остида, зулм ва жафо ичида кўрсангиз, қон ёшларингиз-ни тўкиб қайғурсиз, уни кутулирмоқ учун тириш-урсиз. Шундай эмасми? Сизга келин бўлиб тушганлар ҳам бировларнинг кўз қораси ва умрининг сармоясидилар. Улар ҳам қизларнинг роҳатда умр кўриш-ларини истаб, қора ха-барларини эшитишга ҳеч рози эмаслар. Шунинг учун сиз, қайналар ўзингиз хуш кўр-ган, севган нарсани биров ҳам севмоғини ўргатингиз. Бу бир ақлдор, олтуларга алмаштирилмас. Батзи бир қайналар борки, келинла-рини ҳар вақт хўрайдилар. Уларнинг қилган ишларидан, айтган сўзларидан аёб топиб турадилар, фурсат келганда ўғилларига ёмонлаб, ёмон қўриштишга тиришадилар. Сўнгра ўғилларини хотинидан воз кечмагани талаб қили-лар, воз кечмаса, алоҳида яшагин, деб эърайдилар, кўп заҳмат кечтирадилар. Шу сабабли ҳеч бир ўринсиз бир хотонданнинг бахти кетади, оларанига душманлик туша-ди. Ҳаётлари аччиқ бўлиб, дунёлари лаззатсизланади, охирида бу уй ахли тарқалиб вайрон бўлади. Ҳолбуки, бу-нинг асл сабаби, қайналарнинг хулосилигидан бошқа нараса эмас. Улар дунёда туражак уй-беш кунлик умрда, чечан отмоққа, мева бермоққа ҳо-

ҳар ким раҳмат ўқиб маҳду саю қилурлар. Марҳаматли оллох тааллох бунга охират-да ўзининг кечки савоблари-дан улш чикаради.

Батзи бир хотунлар бўла-дики, ўғайлар орасига келиб киргандан кейин, хонадонда товуш қалқийди, кўркам ти-риклик кўтарилади...

БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯ ЭТМАК ҲАҚИДА

Болаларни тарбия қилмоқ ислом шаръиатимизнинг би-ринчи даражада эътибор эт-ган масъаласидир. Лекин биз бу ўринда ёлғиз баъзи бир риояси лозим булган одоб-ларинигина зикр этамиз.

Бола дунёга келганда энг аввал эшитган товуши оллох тааллохнинг исми бўлиши ло-зимдир. Шунинг учун унинг қуллогига азон ўқилади. Ун-дан сўнг асал ёки хурмо ёки бошқа нарсаси билан бола бо-шланади. Еттинчи кунда сочи олиниб, сочи оғирлигидан ку-муш ёки олтуғ садақа бера-дилар. Шу кун ибн бера-дилар. Берилажак исм яхши ва таъсирли бўлиши лозим.

Шунинг учун болага берила-диган исми чол-кампирадир эмас, олим-имомлар сайлаб қўядилар. Ва яна шу еттинчи кунда эр бола учун икки, қиз бола учун бир қўй қурбон қилинади. Бунга эса «қича қурбон» деб атайдилар. Бу қурбоннинг бутуни бувага берилади, қолганини фойдал-ларга тарқатади. Ҳеч нарсаси синдирилмай, балки бўғиларида ажратилади. Қурбонлиққа аталган қўй ақиқатга сўйилса ҳам дуруст-дир. Ақиқ қурбон бола-нинг саломат бўлмоғига са-баб бўлар эмис.

Мумкин бўлганда болани ўз онаси эмишиши лозим, чун-ки бола учун она сuti қадар яхши нараса бўлмас. Онаси-нинг эмишиши мумкин бўл-маса, у вақтда бир эзгу хотун топиб унга берилади. Бола эмишувчи хотун (сут она) нинг ёши йигирма беш билан ўттиз орасида бўлса яхши бў-лади. Сут онаси эзгу, кўркам хулқи, азёсои саломат бўл-моғи лозим. Аччиқланувчан, куйирувчан хотунлар сuti она бўлмоғи мақсадга муво-фиқ эмас. Болани тарбия эт-ганда покликка риоя қилмоқ жуда ҳам муҳимдир.

Ота-оналар қўлида болалар азиз омонатлардир. Шунинг учун болани гўзал тарбия этмоқ, яхши хулқларга ва кўркам одатларга ўргатмоқ лозим бўлади. Тарбия ила болани олтин этмаклик ҳам, тупроқ қилмоқ ҳам мумкин. Буларнинг ҳар иккинсига ота-оналари сабаб бўладилар. Энди, фикр ва эътибор қил-линсун! Болаларнинг тарбия-сиз, эзгучи оналарнинг ўзлари олган тарбиялари, билган нарсалари қандай даражада бўлмоғи лозим. Гапирга бош-лаш билан, болаларга ўз ти-лимиз «туркча» билан иймон ўргатилади, ал-ҳамду, олтул курси каби сура, оятлар ҳам ёдлатилади. Ушбу вақтдан бошлаб ислом одоблари бил-лан болаларни тарбия этиш бошланади. Тарбия хусусида тиришмоқ жуда ҳам зарур-дир, чунки бу чоқда болалар тол новдаси каби қайқа бок са, уша ёққа буткилади.

Олти, етти ёшга тўлганда — ўқитиш бошланади, мактаб-га ҳам юбориладилар. Ушбу ёшларда қизлар билан эр болаларни айрим ётиш ва ухлатишга ўргатилади. На-моъ ўқимоқ лозимлиги ҳам билдирилади. Ҳамиша бола-ларнинг хулқларини тузатиш-га ҳаракат қилинади. Хулқ-синилик, хусусан, тез аччиқ-ланмоқ, йўққа қайғурмоқ каби нарсалар хасталик жум-ласидандир. Шунинг учун уларни биттиришга ғайрат қилмоқ лозимдир.

Болалар учун бир-бирсини қўриқтириб, қўриқтидиган қил-либ ҳўқоқлар сўзламоқ жуда зарарлики. Шунинг сабаби, ҳаётлиқ болалар тунлари ўз-ўзидан, 350 сўмлик ҳор-диқ ўрнига таҳқир, надо-матлар сотиб олиш ҳар ким-га ҳам алам қилади!

Гўсара ИСМОИЛОВА, А. С. Пушкин номида-ги Т. В. адаб-этиқ инсти-тутини илмий ходими

КИМ САБАБЧИ?

Низомжоннинг ораву-мидларни бир олам эди. Афсуски, куй авжидо тур-узилганке бўлди, кутил-маган фотиа туғайли у ҳаётдан эрта қўямди...

Низомжон Мамасолиев 1971 йили Полярск рай-онидати Қаландар қишло-ғида туғилган. 1988 йи-ли ўрта мактабни муваф-фақиятли тугатиб, Самар-қанд Давлат дорилфуну-нининг кимё факультети-га ўқишга кириш учун ҳужжат топширди. Лекин омади бўлимади. Сўнгра кечки бўлимади тахсил ол-моқчи бўлди, афсуски, бу сафар ҳам имтиҳондан ўтолмади. Келгуси йил ҳам худди шундай ҳол такрорланди. У уйига йн-ламоқдан бери бўлиб кириб келди...

Орадан икки кун ўтгач, отаси уни тонг саҳарлаб уйғотди. Гарчи ўғлининг кўнглига ҳеч нараса снмгас-лигини билса-да, хастали-

сояларидан ва ёки бошқа соя-лардан кўрқа бошладилар. Етгач ухлай олмай, ухласа-ҳам роҳатсизланиб (безовта-ланиб) кўрчинчи нарсалар билан довдираб уйғонадилар. Бунинг натижасида бир хасталик келиб чиқади.

Ушандоқ болаларнинг тан-ларини, уст-бошларини пок, ти-роқлари ҳам олинган бўлмо-ғи лозим. Кийим киймоқ, ошамоқ, ичмоқ ва катталар билан ўтирмоқ одобларини билдирмоқ ҳам зарурдир.

Овқатланаётган вақтда ҳа-миша силкиниб, қимирлаб турмоқ, қош ва кўзлари бил-лан ишора қилмоқ, кийим ва аъзолари билан ўйнамоқ, четга айланиб қарамоқ ёки кишининг овқатланишига қараб турмоқ, таяниб кериломоқ, кишилар ва овқатга қараб йўталмоқ, ёнида бўлганлар билан яширин сўзламоқ, қич-қириб кудломоқ, ортиқ қичи-риб ёки эшиттирмай секин сўзламоқ, катталар ёнига кирганда қўлига собон ёки таёқ тутиб кирмоқ каби на-рсалар жумласи адабсизлик-дир. Шулардан болаларни сақламоққа иктиҳод қилина-ди.

Болаларга марҳаматли бўл-моқ, кўнглиларини топпоқ ултуғликлар. Совга берганда кичкиналардан ва қизлардан бошлаб бермоқ одобдир. Та-ққиланмаган ўғилларга рух-сат берилади. Зеҳн ва хоти-ротни яхшилашда ўғилнинг фойдаси бордир.

УЙ ТУТМОҚ ҲАҚИДА

Ислом шаръиатимиз ҳар қан-чон поклик ва софликка ўн-дайди. Воқеан пок бўлганда бир роҳатлик ҳам бордирки, ҳар ким ўзи синиб кўрган бўлса керак. Шунинг учун уй ва хоналарни чўп-хаслар-дан, чанг-тупроқлардан су-пириб туришга одат этмоқ ло-зимдир. Ушандоқ киши-товоқ, қошиқ-пиноқ, қозон, само-вар ва шу набилирнинг ҳар доим пок этиб турмоқ за-рурдир.

Ўрғимчак уяларини олмоқ ва уй атрофларини соф ту-тмоқ хотунларнинг энг катта вазифалари ҳисобланади. Ҳар нечук бўлса-да мусулмон ки-шига пок турмуш қўрмоқни шаръат буюради.

Балиқларнинг сувсиз тура олмасликларини ҳар ким би-лади. Шунинг каби бизлар ҳам дунёда яшамогимиз учун ҳавога муҳтожмиз. Нафаси-миздан эски ҳавони чиқариб, янги ҳавонга ичга юбориб ту-рамиз. Ҳаводан бошқа тирик-лик мумкин эмас. Эски ва ис-ланган сувларда балиқлар ў-ғилларни каби, ҳаво ночор ва бузуқ бўлса, одамларда ҳам хасталик ва ранжлик зоҳир бўлади. Шунинг учун яшай турган ўғилларни, ху-шувчан одамларнинг ичларини ювиб қуритмоқ не ва шу каби нарсалардан соф этмоқ керак. Фурсати билан дера-заларини очиб, уйнинг ҳаво-сини алмаштирмоқ фойдалидир. Шунингдек ортиқ ниссиқ бўл-маган қушда қормоқнинг ҳам фойдаси бор. Уйнинг кичкиналиги сабабли мойчи-роқ, шам ва ёки одамларнинг нафаслари билан ҳаво бузил-мас, у вақтда эшик очиб бўлса ҳам ҳавони янгиламоқ лозим. Лекин терлаган ҳолда очиб дераза олдида ўтирмоқ за-рарлидир. Янги солиingan уй-ларда бўёқлар тамом қуриб кетмасдан яшамоқ ҳам зарар-лидир.

БАЪЗИ БИР ОДОБЛАР ҲАҚИДА

Кечаси, «Бисмиллоҳ» ўқиб, эшикларни бериктмоқ, дера-заларни пардаси бўлса, тушир-моқ, чироқларни ўчирмоқ лозим. Ўчоқ, самовар, чўл-мак (тандир) ичига қўйиб олинадиган мўнда шаклидан қозон) каби ўт тутирувчи нарсаларга яхши қараб, тў-луқ сўндириб битирмак; эт, мой иси булган қўл, оғиз-ларини ва бошқа нарсаларни ювиб тозаламан ҳам одобдир.

Мухторжон акани санъ-аткорлар уста, деб ата-шади. Бу бежиз эмас, ал-батта. Зеро, «Фаргона тонг отгунча»дек ўлмас қўшиқ яратган бастакор умри ўз асаридек боқий бўлади.

Мухторжон Муртазоев 1909 йилда Нурсуҳ қи-чилогиди дунёга келди. У эндигина ақлини таниётган маҳалда отаси Муртазохон тўсатдан оламдан ўтди. Рўз-горни тебратиш ёш Мухтор-жон зиммасига тушди.

Ҳаёт қанчалик қийин бўл-масин, Мухторжон ўз қадби-да қўшиққа бўлган муҳаббат-ни сезар, пана-панада ўзича қўшиқ айтди. Унинг истеъ-доди секин-аста тенг-тушлар-ни, маҳалла-қўй орасида тарқалиб оғизга тушди.

Машҳур танбурчи Муҳид-динхожи Нажмиддинов Мух-торжонга кўп меҳрибонлик-лар кўрсатиб, уни ўз тарбия-сига олди. Музика илмидан дарс берди. Фаргона соз-чолғу куйларини асосан ана шу санъаткордан ўрганганли-гини ҳозир ҳам хотирлайди.

Мухторжон ака ўша давр-даги колхоз-совхоз театри-да ишлаш билан бир катор-да, Қўқондаги ёш томоша-бинлар театрига ҳам тез-тез бориб, уларнинг ижодий иш-ларига кўмаклашарди.

1933—1936 йиллар мобай-нида Ҳамза номидаги Қўқон театрида драматик асарлар билан бир каторда «Ичкари-да», «Аршин моллоном», «Ҳа-лима» каби музикали драма-лар қўйилиб, Мухторжон ака бу спектакллarning музика-сини саҳналаштиришда фаол қатнашди. 1939 йилда Мухторжон ака бошқил-театрининг концерт бригадаси Қашқар, Фарғона канал қурув-чиларига бадиий кизмат кўр-сатиш учун юборилди.

1942 йилда Мухторжон ака Ўзбекистон санъат ишлари Бир бошқармаси томонидан Янгийўл театрига ишлашга тақдир қилинди. Бу даврда республикадаги таниқли шоир ва санъаткорлар шу ерда тўпланган эдилар.

«ЎЗБЕК ТИЛИДА ИШ ЮРИТИШ»

Ўзбекистон Совет Соци-алистик Ҷумҳуриятининг «Ўз-бекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида» деган қонуни-да қуйидаги сатрлар бор: «Ўзбекистон ССРда муассаса, корхона, ташкилот ва бирлашмаларда иш республи-када давлат тилида юритила-ди...» Мазкур қонун қабул қилинганга ҳам ўн ой бўл-ди. Аммо «муассаса, корхо-на, ташкилот ва бирлашма-ларда иш республика давлат тилида» юритилаётими? Бу саволга далолат икки ой жа-воб беришга ҳали анча бор. Чунки бундай ташкилот, кор-хона, муассасалар жуда кам.

Шулардан келиб чиққан ҳолда бир савол туғилади: ўз-бек тилида, яъни Ҷумҳурият давлат тилида иш юритилиши биланми? Айтайлик, ишонч-нома, мажлис баёни, хизмат хатлари, шартнома, тавсия-нома ва ҳоказолар ўзбек ти-лида қандай ёзилади? Меҳнат дафтарчаси, шахсий ҳужжат-лар йнғмажидли қандай тўл-дирилади?

Очигини айтганда, кўпчи-лигимиз буларни яхши бил-маймиз. Чунки узоқ йиллар

СУРАТДА: Мухторжон Муртазоев (ўртада) шоғирдлари даврасида

Шу йилларда театрда би-ринчегин «Тоҳир ва Зухра», «Фарҳод ва Ширин», «Му-қанна», «Қўчқор Турдиев» каби катор спектакллар саҳ-нага қўйилиб, улардаги ария-лар, дуэтлари ўзлаштириш-да Мухторжон ака артист-лардан Абдуллажон Охунов, Саттор Ярашев, Фароғат Раҳматовга катта ёрдам берган. Мухторжон ака Янги-йўл театрида ишлаб юрган кезларида ўз устиди тиним-сиз ишлаш билан бирга, ижо-дий изланиш, янги-янги қў-шиқлар яратишни давом эт-тирди. Бастакорнинг ҳалқ ичида кенг тарқалган «Таман-на», «Жоним эрмасан», «Ни-горим», «Эй, кўнгли», Фар-ҳод ГЭСИ қурувчиларига бағишлаган яратган «Бағрин-га Фарҳонинг келур» каби қўшиқлари худди ўша йил-ларда яратилган.

1969 йилда Мухторжон ана-устози Юнус Ражабийнинг тақлифига биноан Тошкен-даги Ўрта Осиё овозларини грампластинкага ёзиш сту-диюсига катта музика муҳар-рири лавозимига ишга олин-ди. Бу вақт Юнус ака ўзбек халқ музикасининг олти то-милгини яратиш ва уни грам-пластинкага ёздирш устида иш олиб бораётган эди. Мух-торжон ака бу та «Шашма-қом»нинг олти томлиги билан чўқур танишиб чиқди, уни ижро этиш йўлларини янада пухта ўрганди.

Мухторжон Муртазоев му-зика соҳасида баракали ижо-д қилган муаллиф бўлиши би-лан бирга, ўнлаб ажойиб хонанда ва создаларнинг устози ҳамдир. Булар ора-сида Ўзбекистон ССР халқ артистлари Муроджон Аҳме-

дов, Таваккал Қодиров, Са-бохон Қаримов, Ҳаризахон Иброҳимов, Жалолхон Оху-нов, республикада хизмат кўрсатган артистлар Убай-дулла Мадрохимов, Эргаш-нон Мирмахмудов, Хурсан-нон Умарова, Қирғизистон ССРда хизмат кўрсатган ар-тист Мавлонжон Қурбонов, хонандалар Назиржон Назаров, Абдуллатиф Холдоров, Раҳимжон Қамоллов халқ олқишини сазовор бўлганлар. Янги-янги музика, қўшиқ-лар яратиш Мухторжон ака-нинг ҳаётдаги мақсадидир. Биз, у кишини 80 ёши билан қўтлаб, истеъдодли бастакорга узоқ умр, сиҳат-саломатлик ва улкан ижо-дий муваффақиятлар тилай-миз.

Алижон УМАРОВ, театрунос

«ОГОНЁК» КУТУБХОНАСИДА

Ҳамид АЛИМЖОН КИТАБХОНА ТЎРЛОҚ

«Ҳамид Олимжоннинг асарлари шеърятсевар одамлар бор барча жойлар-да яшамоқда». Атоқли рус шоири Николай Тихонов Х. Олимжон ижодига ана шундай содда ва холис ба-ҳо берган эди.

Дарҳақиқат, шоирнинг «Ўзбекистон», «Офели-янинг ўлими», «Қамал қи-линган шаҳар тепасидан ой» каби шеърлари, ҳалқ ижоди намуналари асоси-да яратилган шеърый асарлари, «Муканна» пье-саси ўзбек халқи маънавий оламини бойитишда катта хизмат қилди. Улкан адаб-нинг асарлари қардош халқлар ва хоржий тил-ларга кўп марта таржима қилинган. Шоирнинг 80 йиллиги муносабати билан унинг ижоди намуналари яна бир қанча тилларда бос-тиб чиқди. «Правда» наш-риётида шу йили «Ого-нёк» кутубхонаси» силс-ласида 150 минг нусхада нашр этилган «Ўрик гул-тағанда» мажмуаси Х. Олимжоннинг рус тилида-ги навабдаги шеърларидир. Тўпلامдаги шеърларнинг таржималари Л. Пенков-ский, В. Держанин, С. Липкин, И. Лисенская, Р. Моран, К. Арсенева, А. Шпирт, С. Сомова қала-мига мансуб. Китобада шоирнинг қисқача таржimai ҳайоли берилган. Мажмуани шоир Собит Мадалиев тугзан.

Ботир МАТМУРОДОВ

КАДР ҚАНИ?

40 ёшида вафот этди. Олти-та бола билан қолдим. Учта боламга бериладиган нафа-қа билан кўп қўралимиз. Жуда қийналиб кетдим. Район социал таъминоти бў-лимига учрашсам, «Хоти-нингиз ҳеч қерда ишлама-ган, қамида етти йил иш-лаган бўлиши керак эди», деган жавобни олдим. Ахир олти болани боқиб, тар-биялаш бемор аёл учун етарли эмасми?

Хотинимнинг қабрини ко-оперативчилар солган эди. Ҳали унинг пулини ҳам тў-лолмагчим йўқ. Завод дирек-тори Уктам Хўжаевнинг олди-га ёрдам пули сўраб қарам, аризамга 100 сўм, қасаба уюшмаси эса, 20 сўм берилсин, деб ёзиб берди. Ўн беш йилдан буён завод-

да ишлаб бошимга қулфат тушганда улардан ёрдам сўрасаму, атиги 120 сўм бериша. Алам қиларкан, кишига! Хазорасп шаҳар Совети-га марҳум хотиним учун на-фақа олишга борсам, у ер-дагилар «Биз фақат ўлим-ҳақида ғувоҳнома бера ола-миз», дейишди. Қолганини район социал таъминот бўли-ми хал қилармиш. Бу қан-дай гап: бири у ёққа торта-ди, бири бу ёққа?

Хозирча ҳеч ким, на за-вод маъмурияти, на маҳал-лий комитет, на шаҳар Со-ветидаги ўртоқлар «ҳолинг не кели?» деб бирор мар-та йўқлаб келишгани йўқ. Бор умидим сизлардан...

Ботир МАТМУРОДОВ

МУҲТАРАМ ДУСТАЛАР

Самарқанд вилоятининг Хатирчи ноҳияси «Олтинсой» совхози марказида Пулкан шоир хотирасига ва унинг су-лоласига бағишланган музей очилляпти. Шу муносабат билан оиламизни билган, хусусан, отам Пулкан шоирни, ўғлим Амиркулини таниган, бирга булган ўртоқларда су-рат, хат каби улар хотирасини ёдга солувчи маба-ларни музей очилган кунгача қуйидаги адресга жўна-тишларингизни илтимос қиламиз.

Адресимиз: Самарқанд вилояти, Хатирчи ноҳияси, «Олтинсой» совхоз дирекциясига

Умаркул ПУЛКАН ўғли

БИЛДИРИШ

Ўзбекистон Музика жамаияти, Ўзбекистон Телеви-дене ва радиоэшиттириш давлат қўмитаси ҳамкорли-гида Ўзбекистон Маданият нозирлиги томонидан шу йилнинг 26—28 июль кунлари Қашқарда вилояти-нинг Шаҳрисабз шаҳрида биринч маротаба лапар, ялла ва ғижжак, най, танбур, дутор, қўшнай, уд, қонун созлари ижрочиларнинг Ҷумҳурият кўри-беллашуви ўтказилади.

Кўрик-беллашувда ноҳия, вилоят кўрини ғойиблари иштирок этадилар. 29 июлда кўрик ғойиблари иштирокида якунловчи концерт намойиш қилинади.

Б. МЕЛИКОВ, А. ПАРДАЕВ

ХАЙРЛАШУВ

ДАҚИҚАЛАРИ

Абдулла Қодирий номи-даги Тошкент давлат ма-даният институтида бити-рувчиларни қузатиш ях-ши аънаанга айланиб бормоқда. Ана шундай хайр-лашув кечаси кутубхоначи-лик факультети битирувчи-лари билан бўлиб ўтди. Уни кутубхонашунослик кафедрасининг мудир, профессор О. Қосимова очди ва маз-кур таъхассислик ҳақида сўзлади.

Институт кадрлар бўлими-нинг бошлиғи Т. Турсунбе-ева битирувчиларнинг ху-қуқлари ва уларни ишга жойлаштириш мавзусида га-пирди. Кеча сўнггида 4 курс та-лабалари атоқли ўзбек ёзу-вичи Абдулла Қодирий ҳа-ти ва асарлари мавзусида те-атрлаштирилган тамоза намо-ийш этидлар. М. СОДИҚОВА

ҲОРДИҚ ЎРНИГА ТАҲҚИР

Яқинда ишхона қасаба соҳа ташкилотини ёрдамида Рига шаҳрига 5 кунлик саёхатга бориб келдик. Қадимий, гўзал шаҳар биз-ни мафтун этди. Озода кў-чаларни, баргари топ-то-за бўлиб яшаб турган да-рахтларни, аябайла сақ-ланаётган телефон қути-ларини кўриб ҳол қолди. Шаҳар бўйлаб биронта деразада темир тўсқини учратмадик. Бунақа хоти-рам яшаб бизга ҳам на-сим этсин, дея тилак бил-дирик.

Лекин мен бошқа на-раса хусусида гапирмоқчи эдим. Ригада аллақачон талон усулига ўтилган экан. Дўконларни кўриганимиз бефойда эди, бунга инти-ладик ҳам. Бизга алам қилгани Риганинг донги кетган озиқ-овқатларининг биронтасидан ҳам тотмай қайтганимиз бўлди. Беш кун мобайнида сут-қаймоқ маҳсулотларига оғзини тегмади. Тўғриси, бериш-мади. Орамиздаги бир кес-са онахон «Жон сингилм, ҳеч бўлмаса, қаймоқдан бир қути олай, ошқозоним касал», деб ёлворса ҳам сотувчи қуллоқ солмади. «Администраторга учранг» деди совуққина қилиб. Ад-министратор эса «Ми-

Азиз ҳамқишлоқлар!
Набатдаги мактубим ҳам қишлоқимизнинг ечим кутаётган долзарб муаммолари, кун сайи чуқур илдири отайтган турли фожиялари ҳақида. Чунки ҳозирги ошкоралик, демократия даврида узоқ йиллар давомида тўпланиб қолган камчиликлар буй курсатиб, хилма-хил фожиялар юз бераётганлиги кишини ташвишга солади. Агар бугун хатолар тўзатиладими, фалокатлар олди олинмасин, эртага улар болабала, одамлар бошига қўйлаб қулфатлар ёғдириши тайин.

М. АЪДУМКИ, Жалойир қишлоғи Навоий районидagi «Навбай» совхозининг унчи йирки — 4, 5, 6-бўлимларини ўз ичига олади. Қишлоқ аҳолисининг сони 15 минг нафарга яқинлашди. Бу ерда алаҳча-чон қишлоқ Шўрсис ташкил этиш вақти етди. Масалан, оддий сарваддан тортиб, бошқа турли-туман хўжаликларини олиш, имзо қўйдириш учун совхоз ёки район марказига каттаёвериш одамларнинг тинча-мадорини куртиди. Энди шунчалар азоб еб борагани яраша ўша идоранинг муҳрисини ё котибасини топилса ахши, топилмасин, ўша одам сарсон бўлиб, бир кунлик умрини, соғлигини йўқотиб яна ортага қайтади. Бундай йўқотишлар оқибатда чақалоқ сутсиз, ёш болалар оқсиз, моллар хўрасиз, томорқа сувсиз қолиб кетади. Бундай сарсон-саргардонликлар, самарасиз елиб-югуришлар сўқмоғи келиб-келиб қашшоқликнинг тагин қашшоқ йўлга туташади. Шулари сиз ҳам қишлоқ ахши неча йиллардан буйи қашшоқлик, етчимовчилик ботқоғига ботиб етди-ку! Дўконлар пештахталари бум-бўш, хатто ҳукумат томонидан берилган талон (патта)ларга ҳам ҳеч нарса топилмайдиган, бор-бордаги нарх осмонда. Гушт дўконлари олдидан кундан-кунга чўзилди бораётган ур-йиқит наватларини айтмасин ҳам бўлади. Қишлоқ ахшини ичимлик суви билан таъминлаш ҳам кун сайи жиддий масалага айланиб кетди. Бўлимларга бириктирилган сув ташувчи тракторлар ҳафтада бир кўринса кўринида, бўлмасин йўқ. Йўл ёқаларида бўш челекларни қатор қилиб териб қўйган болалар, аёллар сув келишини ташналик билан оранкиб кутадилар. Сув келмай қолган кунлари «Қасоб» каналининг бир неча жойидан ташланаётган заҳраларнинг дорили сувларидан фойдаланадилар. Ёки қўл қанчалар орқали ерости шўр сувдан истеъмол қиладилар. Бундай ҳаёт кечириб одамларни оғир кўйларга солаётгани, жиддий касалликларни келтириб чиқаётгани ўз-ўзидан равшан...

Ҳозир жалойирликларни ҳар қандай қашшоқликдан кўра кўпроқ йўл азоби ниҳоятда қийинча юборди. Чунки қишлоқнинг қоқ ўр-тасидан ўтаётган ягона йўлдан кўтарилаётган чанг-тўзон дастидан на одамлар, на машиналар юра олади. Йўл томонга экилган меза-чевалар чанг дастидан тупроқ билан битта бўлиб етибди. Уларни ҳатто кўйлар, моллар ҳам емаяпти. Йўлга яқин хонадонлар чеккаётган азизларни кўриб, кишининг юрак-бағри эзилди кетади. Аслида, тулпатузуқ асфальтланган равон йўлни Навоий район партия кўмитасининг биринчи котиби М. С. Холков ҳам депутат бўлиш илмин-жидда буздирган эди. Гўё йўлни яна кен-

гайтариб, яхшилаш мақсадида сайловчилардан овоз олмоқчи бўлди. Одамлар унинг ваъдаларига ишониб овоз бердилар. Лекин у халқ депутати этиб сайлангач, сайловчилар олдидан берган ваъдаларини эсдан чиқарди. Бузилган йўл эса дард устига чип-кондек жалойирликлар учун азоб нуқтаридан бирига айланди. Ёзининг иссиқ кунларидан чанг-тўзондан беэор бўлган бир гуруҳ ёшлар йўлни тезроқ тўзатишларини талаб қилиб, яқинда уни йирки ёғочлар билан тўсиб, машиналар қатновини бир неча соатга тўхтатдилар. Шунда ҳам халқ депутати халқ аҳолидан хабар олгани келмади. Лекин «йўл-тўсари»нинг аниқлаш мақсадида бир неча бор мажлислар чиқартирилди. Йўлнинг тўсаришдан мутлақо хабари йўқ айрим ки-шиларни ўзича «айбдор» қилиб кўрсатди. Ёшларнинг талабидан сўнг йўл қурувчилари пайдо бўлишди. Лекин уларнинг сусткашли-лари туфайли йўл қурилиши кейинги сай-ловгача давом этса керак.

қолишга олиб келмайди...» («Дўстлик бай-роғи, 1990 й., 26 апрель».)
КАДРЛИ ҲАМҚИШЛОҚЛАРИ Яна бир хунук вақеани ёзмамас бўлмайди. Тўғриси, бу ҳақда ёзмаликка виждоним тинчлик бер-майпти. Шу йил июнь ойининг ўрталарида В. Маяковский номидagi 14-ўрта мактабнинг 4—5 нафар ўқитувчилари (уларни номма-ном айтишнинг лозим топилмади. Сабаби, улар ора-сида мени ўқитган ўқитувчилар ҳам бор) мени қолда аравачали мотоциклни бошқариб, бо-раётиб фалокатга учрадилар. Мен улардан икки нафарини район касалхонасида оғир аҳолидан ётганини кўрдим. Бирининг юз-кўз-лари, бўйни жиддий лат еган, иккинчисини эса уч кун реанимация бўлимида кўз очмай ётди. Қолганлар ҳам тан жараҳоти олган. Ававало, ўқитувчилик шарафли ном эгасининг кўча-кўйда ичиб маст бўлиб юриши ҳеч бир қонун-қондаги тўғри келмайди. Иккинчидан, ўқитувчининг ўз ўқувчиларига спиртли ичим-ликлар олдириб келиши ва шунинг эвазига

эканлигини унутмаслигини дозим. Бола тақ-дир учун ҳеч биримизнинг ҳеч қачон лоқайд бўлишга ҳақимиз йўқ. Шонр айтганидек:
На шомда ишнинг бор, на тонгда ёдинг,
Ароқ, уйку бўпти бор эътиқодинг,
Жаҳон сажисинда ўчмоқда отинг,
Номингдан бошқалар сўзлашга тушди...
Биз ва биздан катта авлодлар: кўп ўрин-ларда имон, эътиқодларини йўқотиб, ичи-ликка муккасидан кетиб, ўзлик чегараларини бой бериб қўйган экан, энди келажакимиз бўлган болақонларимизни шу оғир кўйларга солламоқчи. Улар катта авлодларнинг бу машғум ва ярамас хатоларини такрорлаша-син. Оталари, акалари бошига тушган бе-маъни савдолар уларнинг бошига тушмасин. Барча умидимиз — эртанги кунимизнинг таянч нуқталари бўлган фарзандларимиздан. Уяли-қизни ногирон, маънавий мажруҳ элнинг ке-лажиги бўлмайди. Узини ҳам, фарзандларини ҳам лоқайдлик, танбаллик ботқоғига боти-ри-

илдириб олиб кўпайишга йўл очиб берган бў-ламиз. Масалан, ҳамма жойда бўлгани каби Жалойирда ҳам ишчилар сонини кўпайиш-моқда. Ўрта мактабларини тугатган, Совет Ар-мияси сафидан кайтган кўп йигитлар иш из-лаб сарсон-саргардон бўлиб юрибдилар. Қи-шлоқдан ўн чакирмин нарида бўлган Навоий шахар сановат корхоналари, заводлари ва бирлашмаларига маҳаллий ёшларни ишга ол-майдилар. Улар кўпроқ Россиядан ишчи кучи олиб келишни афзал кўришади. Нега ва нима учун бундай бепасанд йўл тўтилаёт-ганлигини сўраб-сўриштирадиган на идора, на раҳбар бор! Навоий шахрининг экологик ва маънавий жиҳатдан ўтказиб келаятган зуғу-ми, заҳари туфайли кишлоқлар жиддий тала-фот кўрмоқда, маҳаллий аҳоли орасида иш-сизлар сонини ортиб бормоқда. Чунки Навоий шахрида кўпгина завод ва бирлашмалар жум-хурияга эмас, балки Иттифок вазирликлари-га тегишли бўлгани учун улар маҳаллий ҳокимият билан мутлақо ҳисоблашмайди-лар. Хатто жумхуриятдан борган муҳбирлар-ни қабул қилишмайди. Гўё уларнинг Африка-даги муаммаларидек кўришмайди. Навоий-лик раҳбарлар «ўзи хон, кўланкаси майдон» бўлиб иш юртлар экан, бу жойларга қайта кўриш ва ошқоралик этиб келишга ишончи қийин. Токи Навоий шахри томон демократия шамоли эмас экан, бу ердаги мавжуд экологик фалокатдан халқни ҳам, еру су-вини ҳам асраб қолиб бўлмайди. Бу ҳалокат илдирилари бевосита Жалойир қишлоғига те-гишли бўлгани чун ҳам ёзаялман.

ФОЖИАЛАР ДЕВОРИ

«ҲАМҚИШЛОҚЛАРИМГА МАКТУБЛАР» ТУРКУМИДАН

Ашуралли ЖУРАЕВ

Шу ўринда Навоийдан сайланган халқ де-путатларининг Ўзбекистон Олий Советининг ўтган сессияларида «лом-мим» демай ўти-ришлари сайловчиларни раҳнаётганлигини айтмоқчиман. Чунки Навоий ҳудудидаги хў-жаликлар, қишлоқлар экологик жиҳатдан ўта танг аҳолида. Ерларнинг заҳарлиши дара-жаси ошиб, ҳосил олиш қийинлашмоқда. Халқнинг турмуш тарзи йилдан-йилга оғир-лашиб, деҳқончилик қилиш, чорва боқиш, қисқаси, ҳаёт кечириб азобларнинг азоби-га айланиб бормоқда. Масалан, район марказида бирорта тузукроқ одамни одам-дек даволайдиган касалхона йўқ. Мавжуд касалхона бинолари эски, замон талаблари-га асло жавоб бермайди. Район касалхонаси-гўё қирқ ямоқ эски чопонни эслатади. Халқ-нинг соғлигини биринчи гада халқ депутат-лари ўйлаб, ким ўйлайди! Халқ деганини йирки минбарлардан улар айтмасин, ким ай-тади! Мен бу гапларни ўша депутатларнинг сайланishi учун бевосита жалойирликлар ҳам яхши оруз-ниятлар билан овоз берганлик-ларини айтмоқчиман. Улар ҳам ошқоралик-демократия даврида ахши кўнлар кели-шини, турмушлариди ўзгаришлар бўлишини, кутиб яшамоқдалар. Ахир кутушининг ҳам чегараси бор-ку! Масалан, Навоий район молия бўлимининг катта тафтишчи-инспек-тори Семадор Қобулов «Демократия» ра-домга муқожа мақоласида шундай деб ёз-ди: «Касалхона ва ҳаммом қурилиши чўзи-либ келаяпти. Болалар Боғчалари йиқилиш хо-латида... Водопровод йўқ, ҳамма жой ҳам газлаштирилган ва ёритилган деб бўлмайди. Аамма районда бутун ҳокимият эса бир киши-нинг қўлига тўпланган... Ахир бу ҳол одам-ларнинг демократиядан, партиядан кўнгли

тузукроқ баҳо қўйиб бериши ҳақиқий жиноят билан баробар, деб ўйлайман. Бу вояга етгаётган ёш нихолнинг танасига ўткир болта уриш билан баробар. Бу маънавий порхўр-лик! Айтишларича, оғир жараҳатланган ўқи-тувчилардан бири имтиҳондан олдин ўз ўқу-чиларига: «Е «тинингидан (ароқ), ёки «лояка-сидан (вино) бўлсин» деб топшириқ бера-кан. Уқувчи бачора эса топшириқни бажари-шига мажбур — тузукроқ баҳо олиши ке-рак. Лекин бунга ўқитувчининг виждонини қандай йўл қўйганини, шу воқеадан ха-бардор бўлган мактаб раҳбарлари лоқайд-лигини нима билан эзохлаш мумкин! Тўғри-си, бу саволларга тузукроқ жавоб тополмай вужудим титрайпти, қалам тутган кўларим қалтираётти. Биринчи гада бу воқеани би-либ туриб, билмасликка олган ота-оналар айбдор. Наҳотки, ота-оналар ўз болалари тақдирини шу қадар лоқайд ва белларо бўлиб қолмоқдан бўлса! Наҳотки, жалойирликлар-нинг келажак авлодини тарбиялайдиган мак-таб ва унинг мажмурияти шундай аянчи-ли аҳолига тушиб қолган бўлса! Наҳотки, айрим ўқитувчилар (эсингизга шундай улуг ном!) ўз фарзандларини, яъни ўқувчиларни олдидан шун-дай тузуклиқ йўлни танлаган бўлсалар! Наҳот-ки, эртанги кунимизнинг таянч нуқтаси — оғир кўнларимизга елкадош, жондош бўладиган ёшларни, тўғриси, ўз жингғўшларимиз-нинг келажакини кўра-била туриб парчалаб ташласак! Бизга нимадир бўлаётти ўзи, ҳа-қиқатда Кўларимизнинг каттароқ очиб, ат-рофимизда содир бўлаётган воқеаларни бир зум бўлса ҳам ақл-идрок, инсоф таразуси-га солиб кўрайлик ахир. Асосий вазифамиз болани дунёга келтириш эмас, балки уни тар-биялаш, қомил, инсон қилиб вояга етказиш

ганларнинг номидан албатта, «бошқалар сўз-лашга тушади». Ахир ўз умримизни сохта йил-ларга, вақтимизни ўткинчи, беҳуда нарсалар-га сарфлаганимиз етар. Мунаққид ва таржи-мон Иброҳим Гафуров ёзганидек: «Биз ўз вақтинги кўрбон қилган одамларимиз. Вақтин-ги саробга ва ҳаётий эрталарга алмашган одам-ларимиз. Биз ўз-ўзидан кундай равшан бўл-ган барча нарсаларни ўз-ўзидан мутлақо қо-ронғу қилган ва зулматга айланган одам-ларимиз. Биз доим ўз қисқа тарихимиз да-вомидида ташқаридан ва ичкаридан душман қилган ва доим душман топилмасин, душман яратган одамларимиз...» Чунки биз ўзимиз учун қилган барча ишларни душман энг ёвуз душ-манига ҳам қўйлаймиш. Ҳа, биз фожиялар-нинг ана шундай дахшати кўргонини иди-қолиб кетганимиз. Қанон бузамиз Фиску-фасод, гинбатлар, ёмонликлар, қотилликлар, майданқашинларга тўлиб кетган ўша кўргон-ни! Ахир қачон ўз умримиз назминин, ел-дек соғурилаётган вақтимизни ақл-идрок би-лан саралашга ва сарфлашга ўрганимиз! Қа-чон!

Яна ва яна қайтариб айтманки, жалойир-лик ота-оналар, ўқитувчилар ва ўқувчилар мени тўғри тушушсинлар. Ўз қишлоғимни, қишлоқ қадардан мактабимни ёзиб ёмон отлик қилиш ниятидан мутлақо йироқман. Шундай деб ўйлаганлар хато қиладилар. Айбни ҳаммаша беғоналардан ё бошқа жойлардан излашга ўрганиб қолганимиз, лекин ўз уйимизда, қўш-нимизнинг ҳовлисида ва маҳалламизда рўй бераётган катта-кичик жиноятларга уналчиқ эътибор бермаймиш, кўриб-кўрмасликка ола-миш. Ва шу жиндайдига лоқайдлигимиз би-лан ҳар қандай жиноятнинг бошланishiга,

КАДРЛИ ҲАМҚИШЛОҚЛАРИ Мен шу кун-ларда қишлоқ ҳаётидаги айрим ўткир муаммоларга тўхтайдим, холос. Бир макту-бада ҳамма масалаларни қамраб олиш, ечим кутаётган камчиликлар ҳақида батафсил ёзиш имконияти йўқ. Лекин ҳаммаёқ камчилик-лардан иборат бўлса-ю, бирорта раҳбар ишламаётган экан, деган хулосага келмас-лик керак. Масалан, совхоз директори Хай-ридин Зайнвев сўнги йилларда қишлоқни газлаштириш ва янги уйлар қурилишида фаол-лик кўрсатмоқда. Сайланганига ҳали бир йил бўлмаган район ижроия комитети расми Азимжон Истамовнинг дастлабки гафрати ва ишоматидан хайрли ишларни куттиш мум-кин. Лекин уларнинг ибратли ишлари ҳам бармак билан санарли даражада, холос. Уйлайманки, ушбу мактубда баён этилган тан-қидий мулоҳазалар кўпроқ ана шу раҳбар-лар томонидан қанчалик тез хал этилса, фо-жиялар деворини шунчалик тез ёкирган бў-ламиз. Бу учун халқ депутати ҳам, совхоз ва бўлимларнинг раҳбарлари ҳам, қолавер-са, жами жалойирликлар бирдек ишлашга ва курашларини керак. Кимлардандир, қаерлардандир намот кутиб ўтирадиган замон-лар ўтиб кетди. Ҳаммасини фақат бирлик, ҳамжиҳатлик, ҳамфикрлик қўли билан ҳал этиш мумкин. Ўткинчи ақидабозлик, сарфсатбозлик ва «кура-уранларга ишончи даври ўтди. Энди ўз ҳақимизга бек бўлиб, ўзлигимизни, қо-нуний ҳуқуқларимизни таниб олишимиз ва танаб қилишимиз керак. Ошқоралик ва де-мократия тўқиллигига қалбимиздан, онги-миздан кенгрок ўрин берайлик. Атроф-и-мизда бўлаётган уйғонши фаслага уйғок рух, теран нигоҳ ва ўткир ақл билан боқайлик. Акс ҳолда, фожиялар девори остида қолиб кетамиз!

8 ШУМ БОЛАНИНГ ЧОЙХОНАСИ

ЎҒРИ ВА ГАДО

Тер тўкмай нон емак бўлдим оғир,
Ўғрилик йўлга йўналди Ботир,
Изгиб у сўнмас бир ҳавасда, даррда,
Арқонини енди бир қўйини хилватда.
Бу ҳолдан эгаси топди-ю хабар,
Қўвди нақ мушукни ит қувган қадар.
Аммо у чап берди, кутулди зўрга,
Тутилган тақдирда кирарди гўрга.

Алифдек ростланмиш қай эгри таёқ,
Барг ёзиш қай нихол бўлса агар қоқ.
Кўрди-ю йўл узра курка тўдасин,
Кўнгли, денг, тилади курка шўрвасин.
Вир йўла иккинчи қўлтиққа уриб,
Кетди сўл тарафга кўёни суриб.
Лекин яна юршмай омади, иши,
Ваногоҳ тепкидан сиңди олд тиши.
Нақ безгак рақс этиб девдек бастиди,
Қочди у, қочди жон талвасида.
Охири олислаб кетди бағоят,
Ҳаётини қаққонлик этди ҳимоат.
Рўпара келган бир соқолдор Гадо,
Сўрди чўнг хайратдан тутамлаб яқо:
«Ҳай, бўтам, қўрқунчи сабаби надири,
Қочурсан ўғайдан қочгандек сағир?»
Гадо кўзлариди кўриб тантилиқ,
Кечмишин айтиди у, айтиди беҳадик.
Хайлга чўмди-да Гадо бир нафас,
Деди ўз хешидек қилибон фарас:
«Одамдан базинҳор қочмағил, ўғлон,
Қочтиг сен, қочтиг ўз бад одатингдан,
Сен эсанг гар қайин, удир маст тўғон,
Ғарқ этгай айриб ҳаловатингдан».

Ямин ҚУРБОН

Рассом К. ОЛИМОВ

НИМАНИ НИМА ҚИЛАМИЗ?

Райком котиби райинжиро-қум раисига сим қоқмоқ-да.
— Салом, ишлар қалай?
Халигини нима қилдин-гиз?
— Анавиними, ановига айтдим. Қойиллатиб таш-лади.
— Яхши, ҳалигини сал нима қилиб қўйиш керак-минки?
— Уни ҳов ўша жойи сал анов бўлиб турибди-да.
— Шунча денг. Унда анови, нимаиди лаънати, эсимдан чиқибди, нимага нима деди?
— Кўндирдим. Йўқса, ановига айтаман дегандим, бўғини бўшаши-қолди.

— Ҳа-ҳа. Ниманимиз ана-қай қўйсиз-да ўзингиз.
— Бу қийнов. Анови бойиғи масалада сал ти-хирлик қилиб турибди-да.
— Ҳа, нима дейди?
— Бойиғидай қилсам, бир кун келиб бойиғидай бўлиб қолмасинки, дейди.
— Мен сизга нима де-дим, кўнамса ҳалигини шайма қилиб қўймадигиз-ми?
— Шундай қилдим. Ро-зи қилгандай бўлгандим, орага анов тушиб, бойи-ғиси бўладими, дейди.
— Нима, нима?
— Ҳа, шундоқ деди. Бир ҳалигим чикди-ю, индама-дим.

Эсиргап БОЛИЕВ

МУСАВВИРНИНГ ШЕЪРЛАРИ

МИННАТДОРЛИК
Яшаш қандай заъқилдир,
Осмоғўлар уйларда.
Қуриб берган уларни
Бизга иччи қранлар.
Қўлим етса гул тақиб
Қўярим, дер Соҳида
Хўв

СПОРТ
МАЙДОНИДА
Бир полвон бор забардаст
Тан-жони нақ темирдан.
Ким желса кўтариб даст
Узиб олади ердан.
Келинг, кўрмоқ бўлсангиз
Унинг келбат — сиёғия.
Мана у полвон —

КРАН
У
Т
А
Р
М
КУККА ЕТГАН
БОШИГА
ТАНБЕХ
Тўплаганин бор-йўри
Икки уюм хас-хашак,
Дарров чўзилди олиб
Етганни не, хашхашак?
Шунча ерига ағдариб,
Ўтирмасдан яна, кўр,
Ишлайман деб,
Белкуррак тикка турар
ана кўр.

Дилшод РАЖАБОВ

ЎЛИМДАН САҚЛАБ ҚОЛДИМ

— Мен кеча мана бу жанобин ўлимдан сақлаб қолдим.
— Қандай қилиб?
— Мен роиял чадаёт-ган эдим, у куйимдан ўлиб қолишини айтиди. Мен дар-ҳол қилишдан тўхтадим.
Мана — у сопла-соғ.
— Тасаввур қилиб кў-ринг-а, скрипка чадаёт-ган эдим.

нимда қўшним ойнани тош отиб сиңдирди.
— Бекор қипти. Энди у скрипка овозини янада яхши эшитди.
— Кеча кечқурун Раҳ-монларнинг зиёфати да эдим. Роса икки соат пач-нино чалдим.
— Боппасан. Мен ҳам уларни ёқтирмайман.

Нодир РАҲМОНОВ
тўплаган

Рассом С. ҲАМРОЕВ

ЭҲТИЁТ ҚИЛАМАН

Бир габроволикдан сўрашди:
— Нега бунча кенг олим ташлайсан?
— Оёқ кийимини эҳтиёт қиламан, — жавоб берди у.
Ишга кечикиб келган габроволик бошлиқ олдида ўзини оқлай бошлади:
— Эрталаб тишимни ювайтиб, пастанни тўкиб юбордим. Уни қайтариб ичига солганимча бир соат ўтиб кетибди.
Габроволик аёл зиёфатга кечикиб келди.
— Тикувчиникида ўтириб қолдингми? — сўради ундан дугонаси.
— Йўқ, утир-упа магазинида бир соат турдим.
— Фануз эатирини сотишлптинми?
— Йўқ, янги қўйлагим атир ҳидига тўйгунча турдим.

Ойсанам ҚОДИРХУЖАЕВА тўплаган

АЛМАШУВ САВДОСИ

Айтинг-чи, агар хотинингиз эрталаб бир палъто кийиб кетиб, кечқурун бошқа палъ-то билан келса ҳеч ажаблан-масми? Ҳажабланмасми? Ле-кин мен ажабланмайман. Бунга анча кўнглим қолди.
Чунки хотиним худди ёш болалар марка алмаштирган-дек, нарсаларини алмашлаб юбораверайди.
Бир кун ишдан келсам уйимиздаги каравотлар гоийо бўлибди.
— Биласамини, азизим, — тушунтира бошлади хотиним пинагини бўзмай, — мен каравотларни ажойиб эрон

гиламга алмаштирдим. Нега ҳақинг чиқаяпти?
— Хўш, нимада ухлаймиз, — дедим бақириб.
— Каравот ўрини боса-диган бирор нарсга топганим-ча... гиламда, — деди хоти-ним.
Буням қўйинг, бир кун командиравкадан келиб эшик-нини очсам, ичкарида беғона одамлар ўтирибди. Ҳайрон бўлиб қолдим.
— Нима, хабарингиз йўқ-ми? — деди ажабланган уй эгаси, — хотинингиз уйни бизнинг уй билан алмаштир-ди...

Немис тилидан Шухратой ИМЯМИНОВА таржимаси

Туроб НИЕЗ
ТУРТИКИЛКЛАР
Қайта қуриш сўзин тилдан қўймайди,
Аммо ишлар эски — калта қўйлайди.
Гўё нўноқ раққос — бир куй чалинса,
У бутунлай бошқа куйга ўйнайди.
Юқоридагилар боқар лол, ҳайрон,
Пастдагилар бунча талабгор, бийрон.

Биз оёқ тирасак, бўлмасак рози,
Қайга ҳам етарди улар овози.
Кесилган ҳар бир дарахт
Айлангандай тўнқана.
Эркини йўқотган халқ
Айланар кул, мутега.
Муаммолар уюлиб ётар,
Уралашар иккир-чикирга.
Мажлис қилиб кунда гап сотар,
Гов бўлади янги фикрга.